

„csak ennyit akarok írni: ma is feljött a nap”

HELIKON

2021

10

IRODALMI FOLYÓIRAT • MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON • XXXII. ÉVFOLYAM 2021. 10. (816.) SZÁM – MÁJUS 25 • ÁRA 3 lej / 300 ft

Lapszámunk 1., 4–7., 10., 12–13., 15., 17. oldalait Bede Kincső *Három színt ismerek a világon* címmel a budapesti TOBE galériában megrendezett kiállításának anyagával illusztráltuk.

PAPP ATTILA ZSOLT

valamiaversrol.rtf

„A vers, hogy ne mondjak ennél többet.”

(Horváth Benji)

„Sunt vechi, domnule!” /

„Régi(vágású) vagyok, uram!”

(I. L. Caragiale)

A vers mindig sejtés, sosem bizonyosság. Így sejtem legalábbis.

A vers az, amikor valami történik a tengerfenéken; amikor a hullám a sziklának csapódik: önmagában nem a hullám és nem is a szikla, hanem ami *közben* történik, a találkozásban. A vers rejtély, titok, elrejtés, nyugati szél és óceáni szélcsend, egy időben.

A vers nem világosság, hanem homály, gomolygó köd a völgyben, rozoga lépcső a templomtoronyban, suhanó árnyak sötét folyosón, megcsörrenő páncél a lovagteremben, ódon várkastély ablakán, áttetsző függöny mögül kitekintő sápadt úrnő. Az, amire várakozni kell, mert folyton érkezésben van.

A vers néha halk sikoly egy kihalt folyosón. Nem ordítás vagy hejehuja, hanem „mint-ha-hallottam-volna-valamit”, rossz előérzet, balsejtelem.

Nem összeesküvés-elmélet, hanem összeesküvés, amelynek célja ismeretlen. Csak akkor üzenet, ha palackban érkezik – ha postán, az pusztán levél. Röpködnek a papírlapok,

marhacédula, lexikonszócikk, politikai szónoklat, szándéknyilatkozat, lányregény, mi-egyéb.

A vers télikabát, ami rajtam maradt, el lehet bújni alatta. Mindent elrejt, csak a lényeg lóg ki alóla, csak a látszat látszik, mert az maga a lényeg. Lényeget mondtam? Azt sem tudom már, mit beszélek itt összevissza.

A vers az, amit nem kimondani kell, hanem mondani. Kimondásakor hab képződik a szájon, zöldes buborékjai közt elvesznek a szavak. Azaz csak szavak lesznek, nem vers. Hab lesz, habverés, szivárgó nyál, könnyű nyáli este. Jut eszembe, a vers nem rossz szójáték.

A vers az, amit máshogyan nem lehet elmondani, ha el lehet mondani másképpen is, az nem vers, *csak* irodalom. Van irodalom, ami nem vers, de költészet. Ám ez nem mentség semmire: a vers csak önmagáért áll jól. Régen rossz, ha önmagáért sem, még rosszabb, ha másért igen, önmagáért nem.

A vers mindig csak a *mindig*, ami csak a *most* vagy a *valamikor* vagy az *egyszer*, az lehet vezércikk, traktátus, mese-mese-meskete, mondás, de versnek nem vers. Mint ez a szöveg, egyébiránt.

A vers mindig régi, már úgy született. Kortalanul és koravéne. Vagyis örökifjún.

Kint ülsz egy dombtetőn vagy szírtén vagy mólón, a végtelen ég idegen csillagai alatt, közeleg valami vihar. Magad vagy, és a vers mindig magadnál van. Eddig jutottál, a többi néma csend. A vers az, ami nem bírja meg ezeket a szentenciákat, mégis mondjuk.

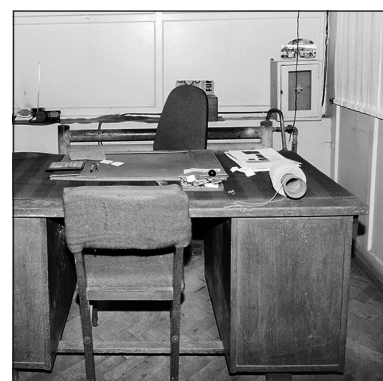
Így sejtem legalábbis.

Közös tér, szabadság, egyén

BESZÉLGETÉS
TOMPA GÁBORRAL

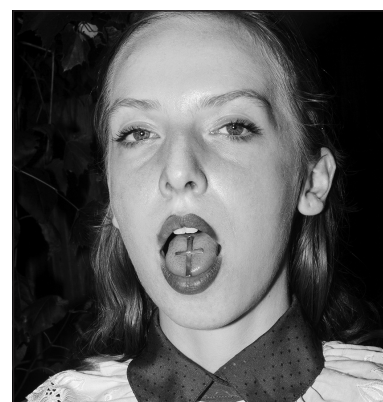
/2

Adam Zagajewski

VERSEI

/4

Varga László Edgár

NEM AKAROK VERSET
ÍRNI ARRÓL...

/7

Közös tér, szabadság, egyén

Beszélgetés Tompá Gáborral

Fotó: Biró István

– *Régóta váratott magára a nem is olyan rég, tavaly ősszel megjelent, Van még könyvtár Amerikában? című versesköteted. A megjelenése előtt néhány héttel ültünk egy kolozsvári teraszon, és Szócs Gézával együtt arról beszéltünk éppen: mi lesz az európai kultúra sorsa. Egyikőtök sem volt túlságosan optimista. Hogy látod most az akkori, jó fél évvel korábbi mondataidat?*¹

– Szinte nem is alkalmas a helyzet arra, hogy azt mondjuk: lehet rosszabb is ennél. Elég komoly a válsághelyzet. Van egy hatalmas, futótűzként terjedő törekvés a dekulturalizálásra, egyfajta eltörlésére mindannak, ami elsősorban európai kultúra és keresztény kultúra. Amikor Homéroszról, Shakespeare-ről olvashatjuk, hogy kikerülnek különböző amerikai és európai egyetemek tanterveiből azért, mert bizonyos műveik rasszistának, szexistának satöbbinek titulálódnak, vagy az ötvenes évek kommunista káderpolitikáját megszegyénítő módon, egy olyan nagy huszadik századi költőt, mint Ted Hughes, kidobnak a British Library-ből, azért, mert háromszáz évvel, vagyis harminc generációval ezelőtt volt egy állítólagos rabszolgatartó rokona – akkor azt gondolom, hogy közeledünk valami még súlyosabbhoz, még ha sokan nem is veszik komolyan, vagy legyintenek, ahogy ez szokott lenni általában totalitárius vagy despotikus rendszerek hajnalán, amikor nem hiszük, amíg nem a saját bőrünkön érezzük, hogy bekövetkezik.

A múlt század során, ha azoknak a szemszögéből nézzük, akik ezt valamilyen módon előidézeni kívánják, az egyik legtökéletesebben működő totalitárius rendszer a Mao Ce-tung-féle rendszer volt, a Vörös Brigádok rendszere, amelyben nem tűrték meg semmilyen művet, ami bármiféle létező, fennálló rendszert megkérdőjelezett (vagy esetleg kötődött egyfajta hagyományhoz), de annak szerzőjét sem tűrték meg. Olyan kétely nélküli rendszer volt, ahol nem kérdezték meg azt sem, hogy például: be akarod oltatni magadat vagy nem. Egyszerűen a falhoz állítottak, akár nyilvánosan is – és kinyírtak.

Manapság egyetlen Facebook-hír tönkre tehet karriereket. A közösségi oldalak már az ártatlanság vélelmét sem tartják fontosnak. Nem úgy zajlanak a dolgok, mint egy hagyományos ténykiderítési eljárásban, ahol feltételezzük az ártatlanságot, amíg ki nem derül az ellenkezője, hanem egyszerűen rögtönítélő bírósággént működik ez a rendszer, és aztán később hiába derül ki az ellenkezője, mert az egész médiaüzletet nem érdekli maga az igazság. Ha valakiről ki is derül, hogy ártatlan, már vége a karrierjének. Elsősorban politikusokról, művészekről, közéleti szereplőkről van szó. A kattintások mindig a botrányzagú tartalmaknál a leggyakoribbak, és végül csak annyi marad meg, hogy a kipellengérezett valamilyen progresszív ideológia ellen vétett. Remek irodalmárok is belemennek olyan diskurzusokba, amelyek jelentős, klasszikus magyar irodalmi művet próbálnak kisöpör-

ni a tantervekből... Lehet vitatkozni azon, hogy ezek a művek aktuálisak-e még, irodalmi értékük van-e, jelentős-e. De progresszív ideológiákat számonkérni száz évvel ezelőtti műveken – ez nem csak abszurdum, de ostobaság is.

– *A cenzúrának, átírásnak eléggé vad formái már a Római Birodalomban is felbukkannak, például, hogy aztán a képrombólok vagy akár a géprombólok következzenek, vagy a 20. század elejének Akadémia-ellenessége. Ám a mostani jelenségeknek sokkal erősebb az ideológiai meghatározottsága.*

– A teljesen átideologizált világ, a világ szélsőséges megosztottsága, akár egyazon országon belül is – eléggé veszélyes jelenség, mert teljesen megszünteti a párbeszédet, illetve a tárgyról való értekezést. Szélsőséges táborokra és reakciókra van osztva a világ. Gyakorlatilag minden aktivizmus azt teszi, hogy a világot ellenségekre és hívekre osztja. Attól a perctől, hogy az ellenség állít valamit, vagy az ellenség hoz létre valamit, még akkor is, ha abban sok megfontolni való igazság van, vagy egy olyan álláspont, amivel vitatkozni lehet és érdemes – nem számít már. A párbeszéd megszűnt. Csak az extrém viszonyulások vannak. Nem az számít, hogy mit állítunk, miként szól valami a saját életünkről, a valóságról, valamely bonyolult, összetett kérdéstről, problémakörrel, hanem az, hogy ki állította ezt, ki hozta létre, és ha az az ellenség táborába tartozik, akkor mindenképpen eltüntetni való. Míg hogyha a hívek akármilyen butaságot állítanak, az mindenképpen értéket jelent. Ebből a szélsőséges táborokra osztódásból az is következik, hogy egyszerűen egyazon körön belül nem lehet kritikai hangot használni, ami nagyon szükséges lenne. Ahogy az önvizsgálat fontos ahhoz, hogy minden nap tovább tudjunk lépni (az önvizsgálat is egyfajta keresztény attitűd), de egyazon csoport, közösség is el kell végezze ezt a folyamatos, kritikai önmagunkra látást. De már nem lehet. Ha valaki a csoporton belül kritikai hangnemet üt meg, rögtön az ellenség táborába kerül, oda utaltatják, vagyis ha valaki semleges akar lenni és a tárgyról ki-

TOMPA GÁBOR

1957-ben született Marosvásárhelyen. UNITER-díjas színházi rendező, érdemes művész, 1990-től a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója és főrendezője, egyetemi oktató, színészpédagógus, költő, esszéíró. Középiskolai tanulmányai után Bukarestben tanul tovább a Színház- és Filmművészeti Akadémia rendező szakán. Az első nemzetközi színházi sikerét *A kopasz énekesnő* rendezésével érte el. A világ számos egyetemének volt oktatója, társult oktatója. Számtalan romániai, magyarországi és nemzetközi színházi díj kitüntetéttje. Legutóbbi verseskötetei: *Van még könyvtár Amerikában?* (Kalligram, 2020), *Válogatott versek* (Hargita Kiadóhivatal, Székely Könyvtár sorozat, 2021).

ván beszélni kizárólag, akkor egyidejűleg lehet náci és kommunista.

– *Ezért sem véletlen, hogy ebben a legutóbbi kötetben a korábbi motívumok, mint a nyolcvanas években az árnyékok, vagy a depresszió jelenléte később, vagy a lidércké a 2000-es évek elején, valahogy viszsza-köszönnek a verseidben, fontos sajátosság, hogy visszatérő motívum e könyvben az elszemélytelenedés. A személyiség, a kiforrott egyén létrejöttének a lehetetlensége az, amit gyakorta megközelítesz különböző módokon.*

– Az elszemélytelenedés olyan jelenség, aminek tanúi és részei vagyunk, mert sosem gondoltam el úgy a világot, hogy ők és mi. Amikor valamilyen művet hozunk létre, és valamiféle tanúságtételt próbálunk a korról megvalósítani, akkor nem lehet a világot úgy felosztani, hogy mi és ők. Ez ugyanolyan végzetes tévedés lenne, mint a két táborra oszlásnak a gesztusa, vagyis nem bókolkhatunk valamilyen külső körülmény előtt. (A hetvenes és nyolcvanas évek irodalma, művészete hajlamos volt mindenért a rendszert okolni. Ebben volt némi igazság is, de azok voltak az ütősebb alkotások, amelyekben az alkotó önmagát is valamilyen módon a rendszer részeként kezelte.)

Aminek most tanúi vagyunk, az iskolai oktatással kezdődik, az elsekélyesedett, felületlen, igénytelen és rendkívül halvány követelményeket támasztó oktatással, ami tulajdonképpen elszakítja a fiatalokat a hagyományoktól, a múlttól, azoktól az ismeretektől, melyek összességét általános műveltségnek nevezzük, és ami mindenkor támasza lehet a felnőtté, az érett polgárok-ká válásnak, hogy az ember tájékozódni tudjon a világban. Minden mindennel összefügg, a földrajz fontos marad akkor is, ha valaki művészi pályát választ; a fizika, az anatómia, a történelem is, hiszen mindez a világról szól, az emberiségről. Ez az a műveltség, ami mindig is az alapja volt annak, hogy az ember aztán megtalálja például íróként, művészként, költőként a saját hangját, saját identitását. Ettől a fajta identitástól szándékszik elszakadni, úgy látom, az a mozgalom, ami Amerika felől futótűzként terjed (bár nem biztos, hogy ott van az epicentruma). Már a természet-től adott nemi identitást is annyira össze-zavarja, hogy jelen pillanatban százheftéle nemet tartanak számon hivatalosan bizonyos egyetemeken. Mindegyiknek külön ikonja van (ezt látom, mert a San Diego-i egyetemen tanítottam 14 éven keresztül), és ez az úgynevezett sokféleség azzal is jár, hogy a gyerekeknek nem szabad megmondani, hogy milyen neműek, hadd döntsék el majd ők és válasszanak... A szabadságnak az ilyenfajta értelmezése rendkívül félrevezető, és tulajdonképpen az önazonosságnak a teljes összezavarását eredményezi. Elég tragikus következménye lesz. Nem tudom, hogy ez egy kísérlet-e az Istennel való versenyfutásra vagy a halhatatlanságra – olyan értelemben, hogy egy globális és mintha időtlen időkig meghosszabbítható uralomról vagy hatalomról volna szó. Mert hiszen a világot ma már egyfajta monetáris rendszer vezérli, ahol

gyakorlatilag a minden kábítószernél erősebb fogalmaktól (profit, kamat, bankkölcsön) való függőség jellemzi leginkább korunkat. Ebben a világban mozogva az ember valamilyen módon, néha védekezési reflexből is, néha döbbsen rácsodálkozással, megpróbál valamilyen módon reagálni az őt körülvevő jelenségekre.

– *Miközben költő, esszéíró is vagy, azért a kolozsvári magyar társulatnak főrendezője, főigazgatója is, az Európai Színházi Unió újraválasztott elnöke. A színház, ami a legélőbb kapcsolatot tartja fenn a közönséggel, mostanság eléggé zárt térbe kényszerült, hiszen mielőtt elindult volna ez a járvány, éppen akkor készült a kolozsvári magyar társulat egy nagyobb erdélyi, Kárpát-medencei turnéra... Leálltak a bemutatók, még ha néha újra is indult a színházi világ. A kolozsvári színház gyakorlatilag több darabot is bemutató előtti állapotban várakoztat. A kolozsvári színháznak, neked, az egész európai színházi világnak, amelyre elég nagy rálátásod van – milyen válaszai vannak erre a világra, ami bennünket körbevesz?*

– Úgy érzem, hogy a nagy művek folyamatosan érvényesek maradnak, ami mindig azt jelenti, hogy újraértelmezésre adnak lehetőséget, kínálkoznak az újraértelmezésre. Ami viszont fontos, mert nagyon sokan állítják – és ezt sem tartom egy kiegyensúlyozott állításnak –, hogy egészen másként kell majd színházat csinálni a járványkorszak után. Nem így látom. Persze, ha visszagondolunk a történelem nagy járványaira, a pestisre vagy akár a spanyolnáthára, a Gulágra vagy a holokausztra, akkor is azt gondolom, hogy ebből a mostani járványból a kivezető út mindig egyfajta katarzis felé vezet. Egy nagyon fontos tényező nem változhat, és igazából ezért kritikus a színházak helyzete – a nézőké is, mert a színház a találkozás, közvetlen találkozás, ami nem megkerülhető.

Hiába próbálkozunk zoom-on, és hiába beszélünk arról, hogy ki fogják találni az online színházat, és hiába vannak erre kísérletek, online formára készülő előadások. A találkozás a színháznak a lényege. Tulajdonképpen a közös tér. A közös térben van nemcsak egyfajta energiaáramlás, hanem az egymás megszólítása. A színház megszólít. Akkor igazán jó a színház, ha megszólít és valamire készítet: önvizsgálatra, felháborodásra, katarzusra. Ugyanúgy, mint a papi „komédia”, ami nem igazán jó, ha nem szólít meg, ha nem általános, ha nem arra irányul, hogy valamilyen módon lássad magad az írárok tükrében. A színházban az a fantasztikus, hogy saját magadat egy másik személy tükrében látod, és próbálsz valamilyen módon megvizsgálni, elemezni, megváltoztatni. Ez nem tud megváltozni a színházban, mert ez a lényege. Az idővel kiderül, hogy milyen művek szólnak majd a korról, vagy szólnak-e majd Shakespeare-, Molière-művek, Jókai- vagy Móricz Zsigmond-művek a korról, vagy az abszurd drámairodalom remekei akár, melyek elképesztő lírai-realista erővel szólalnak meg, és sokkal szélesebb rétegekhez érnek el, mint mondjuk

az ötvenes-hatvanas években, amikor még nagyrészt értetlenséggel fogadták őket, és olyan értelemben nem voltak katartikus erejűek, mint amilyenek lehetnek most.

Nemrég fejeztem be a portói Nemzeti Színházban a *Godot-ra várva* előadást, amit én már többször megrendeztem. Ez egy új változat, egyfajta digitális romhalmazra, digitális temetőbe helyeztem a cselekményt, de persze megvannak azok az elemek, amelyek Beckett-nél állandóak. Beckett is kimerevít egy pillanatot, a vég pillanatait merevít ki, és így próbál egyfajta megváltás-feleletet kapni. Ez az utolsó olyan dráma a drámairodalomban, ami a megváltásról szól. Csak egy előadás volt eddig Portóban, de a hatása ezekben az időkben a színészekben is lemérhető, hogy szinte minden mondat alkalmazható, érvényes egy mai helyzetre. Ez a fantasztikus benne, hogy olyan sokféle, olyan nyitott mű, annyi értelmezési lehetőségre ad alkalmat, ami végtelen; miközben a szerkezete, a formája nagyon is zárt. Beckett színpadi értelemben is leír egy csomó olyan dolgot, amelyen látszik, hogy ő színpadban gondolkodik, helyzetekben, cselekvésekben, cselekvéssorokban, amelyeket igazából csak az eredetiség kedvéért nem nagyon van értelme megváltoztatni.

A színház lényege ugyanaz lesz, mint eddig, de a nagy művek mostanság még váratnak magukra. Azok a nagy művek, amelyek elemi erővel beszélnek a korról. Lehet, hogy csak később bukkanunk rájuk. Pilinszky mondja: sokáig azt hittük, hogy Thomas Mann beszél a századról, közben kiderült, hogy Kafka.

– *Szavaidból azt vélem kiszűrni, hogy a színház és egyáltalán az európai kultúra kapcsán mégiscsak látsz esélyt valamiféle nyitásra vagy újrakezdésre annak, ami eddig volt.*

– Föltétlenül. Mitévők is lennénk, hogy ha...

Továbbra is tanúságtevőkként kell léteznünk, továbbra is tükröt kell tartanunk a magunk módján, torz tükröt.

Valószínűleg ennek a korszaknak az átélésére, a túlélésére az egyik fontos művészi eszköz az ironia, ami azt jelenti, hogy ne váljunk patetikussá, de ugyanakkor ne váljunk teljes mértékben a tagadás ügynökeivé sem. Valahol a kétségbeesést, úgy, ahogy Beckett fogalmazza meg, a remény szintjére kell emelni. Mert valószínűleg a kétségbeesés az egyik legerősebb formája a reménynek. Ezt kell megfogalmazni különböző formákban, műfajokban, amikbe éppen kívánczik. Ez nem azt jelenti, hogy visszatérünk valami előzőhöz, mert az lehetetlen. Azt gondolom, hogy színházban a legkevésbé, költészetben sem, hiszen a világ közérzete, a nyelve folyamatosan mozgásban, változásban van. Ami nem azt jelenti, hogy mindig az utca nyelvéhez fogunk igazodni, de bizony mindig meg kell szólítani az olvasót, a közönséget. A színháznak nehezebb dolga van, mert ott a nézőket megszólítani aznap este kell.

KARÁCSONYI ZSOLT

¹ Az interjú 2021. április 6-án készült.

ADAM ZAGAJEWSKI

Ne engedj szétfolyni összpontosítás

(Nie pozwól rozplynać się skupieniu)

Ne engedj szétfolyni összpontosítás
Tartson mocsanatlan ez a fénylő pillanat
bár véget ér a lap és vakít a láng
Még nem jutunk el önmagunkhoz
bölcsséggfokként lassan nő a tudás
Még magasan a fehér ajtófélfákon
bekarcolva mikor hány centi az ember
A távolból kürtöket hallani egy boldog hangot
és egy alvó macskaként gömbölyödő dalt
Ami elmúlt nem ürességgé változik
Mindig új szénét dob a tűzbe a fűtő
Ne engedj szétfolyni összpontosítás
A száraz szilárd anyagban
az igazságot kell megörökítened

Közlemény

(Komunikat)

Ha egy eladósodott államban élsz,
ahol az elhallgatott szavakat
töméntelen szónoklat ellensúlyozza,
ahol botanikus kertek és növényhatározók
a nyelvhelyesség mércéi,
a lakosság kedvenc étele
a békegalamb; ha olyan országban laksz,
ahol rózsát égetnek, az utcák egyre gyorsabbak,
a város napraforgóként hajladozik
és az erdők egyetértésben nőnek,
ahol mindenki magánál hordja az igazolványképét
és halottai névsorát, ahol az emlékek
ironikus vallását gyakorolják és kettős hitet,
írj nekem, gyűjtöm a képeslapokat,
érdekel a zene, a festészet,
a bélyeggyűjtés, a sport és a költészet.

Visszapillantó tükör

(Lusterko samochodu)

A kocsí visszapillantó tükrében hirtelen
megláttam Beauvais székesegyházát;
a nagy dolgok a kicsikben laknak
egy pillanatra.

Egy emlékiratból

(Ze wspomnień)

Éltünk. Irigykedve bámultak minket
az álmos gyíkok, a szilfák
bronzbarna levelei, mintha csodálnák,

Adam Zagajewski lengyel költő (1945, Lwów), a kortárs világirodalom egyik legfontosabb szerzője, március 21-én hunyt el Krakkóban. A költőként, esszéíróként, műfordítóként is elismert Zagajewski 1982-ben Párizsba emigrált és csak 2002-ben tért vissza hazájába. Első kötetének megjelentése óta (1972) több mint 25 könyve látott napvilágot. Számos nemzetközi kitüntetés mellett 2016-ban Janus Pannonius-díjban részesült.

hogy még lehetséges az élet ekkora
bősége, és nem csordul túl az enyészetbe.

Vermeer lánya

(Dziewczynka Vermeera)

Vermeer leánya, ma már híres,
néz rám. Egy gyöngy néz rám.
Vermeer leányának szája
vörös, nedves és csillog.

Vermeer leánya, te gyöngy,
te kék fejpántos: fény vagy,
én pedig árnyékból lettem.
A fény nézi az árnyat fenségesen,
megértően, talán sajnálattal.

Vasparipa

(Żelazny pociąg)

A vonat megállt az apró állomáson,
és egy percig teljesen mozdulatlan volt.
Ajtók csapódtak, kavics csikordult a cipő alatt,
egy férfi azt mondta, viszontlátásra, örökre,

leesett egy kesztyű, a napsütés elillant,
az ajtók másodszor csapódtak, még hangosabban,
és a vasparipa lassan megindult,
majd eltűnt a ködben, ahogy a tizenkilencedik század.

Éjjeli lepkék

(Ćmy)

Éjjeli lepkék bámultak minket a csukott
ablakon át. Minket, az asztalnál ülőket,
éjjeli lepkék bámultak lángoló tekintettel,
nagyobb vágygal, mint a törékeny szárnyuk.

Mindig odakint maradtok, az üvegen
túl. Mi pedig itt leszünk, idebent,
egyre beljebb. Éjjeli lepkék bámultak
minket a csukott ablakon át, augusztusban.

ZSILLE GÁBOR fordításai

A tábornok tévedése

Azon a télen senki sem volt meghűlve Kieselsteinban. A kieselsteini tévé ujjongott, a képernyővédőkön és falvédőkön, a vérkörökben és gyógyteaboltokban mindenütt a KIESELSTEINI CSODA volt kihímezve. Ez volt azon a télen a trendi. Westmorland tábornok valami ócska kínai cselre gyanakodott, ugyanis az utóbbi években feltűnően sokan járogattak Kínából Kieselsteinba színi, sonkát sózni, alsózni és valami kínai bővrit akartak rásózni a mit sem sejtő, gyanútlan és jóindulatú kieselsteini bennszülöttekre. Pedig számtalanszor figyelmeztették őket nyilvánosan vagy magánsuttogással, éjjel és nappal, a tizórai nagyszünetben és a menopauzák nyugalmas óráiban, riasztottak szóval, hanggal, fényjelekkel, telefonnal és puskalövésekkel – az ágyút csak végső esetben vetette volna be a sítelep nagyválasztmánya (demokrácia volt, kérem szépen, a pályán és hőeltakarításban, senki sem volt kivételezett, mindenkinek járt évente egy jutalomlavina), hogy óvakodjanak a csalóktól, a szíóknek és ródlizőknak álcázott vándorárosoktól, csepürágóktól és csepütelefon-szerelőktől. Ne dőljenek be a kanyarban és vigyázzanak magukra, egészségükre, értéktárgyaikra és jobb belátásukra. Ugyanis erre volt végső soron bízva, ha hisznek vagy elutasítóan közelednek a távolkeleti sipőcökhöz.

Modjam, ne mondjam: minden hiába. Westmorland tábornok felkérte a Fehér Házat, hogy állapítson meg egy szolgáltatásminimumot, és ezzel próbálja rávenni a kieselsteini önkormányzatot, hogy csupán ebben a korlátozott forgalmi szabálykönyvben leírtak szerint cselekedjen, a pirossal körvonalazott hatáskörben szuszogjon, e szolgáltatásmezőben végezzék el a mindenképpen szükséges és életmentő tevékenységet, a többi hagyják az odaküldött titkos és alvó ügynökökre. Szövegszerűen fel nem sorolva, de értelmezhető és tágítható vagy szűkíthető együttathatókkal feloldozva. Ez utóbbi kitést sok fejtörést okozott a kieselsteini önkormányzatnak, kiadták néhány arra járó kódfejtőnek, kőfejtőnek és ködfejtőnek, de azok sem boldogultak. Az ügyet nem akarták nagydobra verni – elég kudarc érte már Kieselsteint (alapítva 1216-ban) az évszázadok során – melyik közép-európai sítelepet nem?!! –, a levelet páncél-szekrénybe zárták, a kulcsát pedig maga a polgármester akasztotta vastag és megbízható bürgermajszteri nyakába. Annál nagyobb daadt azonban a botrány és a közfelháborodás, ami a Westmorland tábornok üzenetét követő csütörtöki napon tört ki, amikor a soron következő önkormányzati ülésen a Néppárt és Sípárt – épp két éve ellenzékekben – képviselője, Berger Duci felolvasta Westmorland tábornok üzenetét, amely nem tudni,

milyen módon szűrődött ki és került bele az ellenzék kommunikációs csatornáiba, holott a levélről a polgármesteren és két bizalmasán kívül senki nem tudhatott. Az üléstermen már az első szavaknál érezhetően dagályhullámszerű és remegés futott végig, a plafon mintha meghasadni vágyott volna, nagyot reccsent, és felpattant helyéből (jobbközép) a Sípárt titkára, Pléh Nándor vezérszónok, aki aztán fellármázta gyűjtő szavaival az egyesült ellenzéket. A cukrászok mellőlöttyintették a 100%-os csokoládékoncentrátumot a dobostortán, az asztalosok hamisítás közben 20 millimétert tévedtek egy precíziós barokk utánzatú szekrény zsanérjánál, a síoktatók lábukat szegték, a hotelportások otthagyták a recepciót, holott tele volt ázsiai vendéggel a főloobby, mert erős székelési/vizelési inger vett erőt rajtuk... Felháborodásuk nyilvánvaló volt: az amerikai generális se többet, se kevesebbet nem kívánt, mint lemondani az önkormányzatiság lényegéről, a kereskedelmi és gazdasági szuverenitásról, megkülönböztetett utálattal viseltetni a nyilvánvalóan jelentős kereseti tőkével rendelkező és fizetőképes kínai vendégek irányába;

lehet, hogy a honi sípályák felügyeletét vennék ki a kezéből az alvó titkosügynökök, vagy a szundikáló ágensek hada körmonfontan és észrevétlenül fosztaná meg a szabadság sallangjaitól és alagsórend-szerétől a város polgárait.

Berger Duci tehát szólásra emelkedett még napirend előtt. A napirend ugyanis a szokásos smoncákat tartalmazta: a kenyéradagok csökkentése, az iskolai szünidő törlése, a buszvezetők árnyékszékeinek komfortosítása és ennek valós igényéről szóló indoklás becikkelyezése (Berger Duci személyesen járt közbe, hogy ez is bekerüljön), a sátorfelverés új módozatai egy esetleges légikatasztrófa be nem következése miatt a település légterében stb., stb. Ennek értelme csak homálylott a közgyűlés tagjai előtt: bizonytalanságot szült a kétely, ha a sátrakat a légtérbe kell felverni vagy egyebütt. (Szegény jó Kovács Nemere, hogy ezt nem érthette meg.) Tisztelt közgyűlés, köszörülte a torkát, tudomásunkra jutott Morgenstern tábornok... – többen kijavították, Westmorland, sőt az utolsó sorban ülő újságírók egyike még

>>>>> folytatás a 6. oldalon

meg is kérdezte a szomszédjától eléggé hangosan: biztos, hogy nem zsidó? – de rögtön letácsolták, ámbátor Kieselsteinből már régen elpályáztak az izraeliták melegebb síparadicsomokba, a Negev-sivatagba példának okáért; ...levelet intézett a településhez. Mi igaz ebből a förmedvényből, amely merénylet a szabadságunk és függetlenségünk ellen, itt, hol a hó nekünk hull, itt a fagy nekünk csikorog, itt a dér miniket csapdos pofán – költőisége e ponton azonban kifulladt, poétikai vénája már csak luftot szállított –, és akkor miért kellene ide titkos és szundizó ügynökök? Tud erről a tisztelt polgármester, a síparadicsom palántázói, a melegházi tanács, biztonsági erők és hóágyúkezelők, a hotelek, felvonók bérlői, a kínai tolmácsok, polgártársaink, a kedves kereskedőink?

A felzúdulás leírhatatlan volt, a kormánypart kiabált, hogy szó sincs ilyenről, az ellenzék szélsőjobbosa levették Sanmarco síbakancsaikat, amelyek az öntöttségük ellenére súlyosak voltak és nyolc napon túl gyógyuló sebeket lehetett elhajításukkal – feltételezett célbaérésük után – ejteni velük és általuk. Biztosíthatom önöket, azon az ülésen senkinek sem volt könnyű álma. A jegyző nem tudott minden közbeordítást, gúnyfricskát és nyilat, nyilat, nyögést, átkot-szitkot rögzíteni, a hangfelvétel sokszor teljesen megkukult, vagy vacsogás, vicsorgás, morgás, földrengésszerű morajlás hallatszott. Sőt egy helyütt egy kínai mondat is becsúszott a felvételbe. Akkor pillanatnyilag – az első visszahallgatáskor – senkinek nem tűnt fel, jóformán átsiklottak volna felette, ha nincs közöttük Kieselstein kisokosa, aki már eddig is sok tanulmányi lesiklásra, hétsáncugráson és sakkfeladványon volt túl, arany- és ezüstérmei és diplomái halomban heverték a mama empire-szekerényében; sok mindent bravúrosan oldott meg, legutóbb egy hosszabb hószünetkor magukat a hófelhők terhes gyomrát bírta szólásra, na hát ő volt az, aki másnap hajnalban riasztotta a polgármestert: honnan a nyavalyából csúszott bele a felvétel szövedékébe a vélhetően mondattá fejlesztett értelmes (?) kínai hangegyüttes?

Jó, jó, inkább azt mondd meg, honnan tudott róla az ellenzék? Mellékes, válszolta a kisokos, a páncélszekerény kulcsát már az előidőkbe lemásolták szemfüles lakatosok, akik azóta Argentínában terelnek hízott szarvasmarhákat félig sültöt, ízletesen puha véres steaknek.

A polgármester a kínai tolmáchoz fordult, aki azonban csak hebegni tudott, ugyanis szerinte ez olyan csikicsuki szöveg, és különben is pejcsuáni nyelvjárásban van, amit kibetűzve nem lehet megfejteni, ide egy dialektuskutatóra lenne szükség. Már-már napirendre tértek volna a dolog felett, de Berger Duci is tudomást szerzett a becsúszott mondatról (ha tényleg egy mondatról és nem egy jelszóról, parancsról van szó, vagy egyéb súlyos szövédményekkel járó, erőszakra buzdító felszólítás rejtezik benne). *Kakukktójas avagy a kínai befolyás?* címen cikket jelentetett meg a *West-Kärtnerische Rund-*

schau márciusi számában. A cikket a világ több hírügynöksége is felkapta, eljutott Washingtonba is, ahol a CIA azonnal lépéskényszerbe került: egy hét alatt be-telepítette a tábornok által csak ötletként felvetett szundikat és árnyékpofákat Kieselstein térségébe. Műveleti terület lett a szakszolgálatok szempontjából.

A kínai turisták, utazók, kalmárok és zugalkusok változatlanul jelen voltak Kieselstein minden zugában, zergefutatóin, a jegesmedve-simogatókban csak kínai zümmögést lehetett hallani; utcán, téren, a pályákon, a környék erdeiben és havas kancatejívó-versenyein tipegtek jellegzetes háromszögű kalapjukban, előfordultak a felvonóknál, a védőnőknél, az oltási pontokon, a szalmazsákokon, tolakodtak a sajtosfagylaltosoknál, mézgával kenetgeték az arcukat, hogy ki ne fújja az alpesi szél, ott feküdtek a nyugágyakon, elfoglalva németek és csehek elől már pirkadatok, emezek pedig civilizáltan szívták a fogukat/protézisüket – kinek mi állt pillanatnyilag rendelkezésére –, napfürdőztek, akár sültöt a közép-európai nap, akár köd szitált az Unió békéjére és annak hegyi kilátásaira, a timafalvi takácsok által szőtt uniós sügyenruháikat eladták a náluk csóróbb afrikai síválogatottak, amelynek tagjai a következő téli olimpiára készült fel Kieselsteinban, sőt néhány kínai nagymenőnek sikerült a magukkal hozott silány minőségű porcelán sífelszerelést is rávarni a szegény nigériai és dél-zimbabwei válogatottakra. Li-csi huan, kínai nagykereskedő (Hongkong – körözött bűnöző, jelentős pénzmosoda-hálózattal a háta mögött és mobiltelefonján) a Hotel Alpen-Buch konyháján nagy mennyiségű fasírozott-alapanyagot rendelt, északa kis szexrabszolga-csapatával sítalpakot gyúratott belőlük, és eladták azokat jól kiegészítve a svédeknek, akik arra gondoltak, hogy odahaza majd a sítanodák között fogják jutalomtalpak gyanánt kiosztani az idény végén.

Az alvó ügynökök kis párnával a hónuk alatt vagy repülőgépes utazásoknál használt nyakpárnával a fejük körül jelentek meg a fürdőhelyen, az önkormányzat arra gondolt, hogy b...sszam-b...sszam, mennyi a kényes alak, akiknek nem smakkol a hoteljeink ágyikója, cserélni akarnak és magukkal hozzák otthoni kispárnájukat, amitől csecsemőkoruk óta nem tudnak megválni. Az ügynökök letelepedtek, láthatatlanná váltak, ködsapkát öltöttek, a jelszóra vártak, indulásra készen, csizmán aludtak, vízhatlan és golyóálló hanorákba, egyensapkájukba be volt varrva a dögcédulájuk, a szolgálati szabályzat mellé, ha kötelességteljesítés közben elbuknának a titkok mezején.

A kínai mondatot seperc alatt kihekkelték a maguk számára, átküldték Hongkongba, majd Washingtonban landolt az üzenet a China & Spice Trade Ltd. álnév alatt működő távol-keleti kódfejtő kombinátnál, ahonnan visszajött a megfejtés. Alig akartak hinni a szemüknek: *szarunk rátok vagy szórunk rátok rothadt rizset* nyert talányos értelmet a kínos mondat. Kieselstein városvezetésének szájaszéle megrándult, gyomra idegesen táncolt. Csúpn a sakkzseni állt derűsen, hiszen ke-

zükben a megfejtés: bármi is volt a közbeékelődött mondat értelme, a lényegyet másutt kell keresni. A kínai lehallgatási módszerek primitív zsenialitásában. Hiszen meghekkelték egy önkormányzati ülést, amelyről pontosan tudták, hogy a napirend előtti felszólalásban szó lesz a kínai befolyás korlátozásáról, illetve Kieselstein függetlenségi vágyáról, a kapcsolatok jövőjéről, és végeredményben Westmorland tábornok üzenete célt tévesztett. Ami pedig a primitívséget illeti, az egyik síviaszkolónak álcázott kínai éberügynök megbotlott a cirmosban, amely a kislábak között szokott reggeli nyolcasait írta, ügyetlenül a lehallgatókészülékre könykölt. Rá egyenesen a kimenőcsatorna indító gombjára, ami megnyílt, és ezen keresztül kitüremlett az inkriminált mondat, belekerült a síváros tanácsulési hangjegyzőkönyvébe. Még idejében észrevették és visszakapcsoltak lehallgatási üzemmódra. Ennyi is elég volt az alvó ügynököknek a másik oldalon, hogy felismerjék a hang gazdáját, a helyi kínai utazási iroda ügybonyolítóját, Li-ming Csacsát.

Nem az ügybonyolítót küldték haza, a hierarchia nem szenvedhet módosítást Peking jóváhagyása nélkül, a rákönyöklő balféket tették fel egy járatra a salzburgi reptéren. Gépe Isztambulon keresztül átszállással érkezett volna meg Pekingbe, de az isztambuli Nagy Szulejmán Ilderim II. reptéren valaki véletlenül egy 16. századi selyemzsinorral megfojtotta, amit – mint utóbb kiderült – a Top Kapi múzeumból csentek el hónapokkal korábban kínai titkosügynökök pokoli ügyességgel. A tranzitváróterem egy piszkos, eldugott sarkában találtak rá. Már élettelen állapotban.

A sílesiklás, szlalomozás Mekkájában – ennyi képzavart bármely történet elbír –, Kieselsteinben azóta is vígan vircsaftolnak a sárgák és Westmorland tábornokot ekkor küldték végleg nyugdíjba. Ja, és a hülést, megfázást, hurutos köhögést, könnyebb influenzát azóta is sikeresen gyógyítják a kínai kenceficerevel (nálunk annakidején kis tégelyekben „vietnámi balzsam” néven került forgalomba, ha még emlékeztek rá) Kieselsteinben és vidékén.

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

nem akarok verset írni arról...

nem akarok verset írni a klímaváltozásról

*arról hogy 50–100 év múlva
nagyanyám kertje egy sivatag lesz
hogy nagyanyám kertjében kiszáradnak a fák
hogy a mogyoróvesszők amelyekből egykor íjakat készítettem
(különben nagyon jó íjakat – hisz indián voltam épp)
aszottan merednek ki a csontszáraz talajból
és nagyapám méhkaptárai
nagyapám méhkaptárai is üresen állnak
hogy a méhek pusztulnak el legelőszőr
de aztán a nyomukban minden ami zöld
hogy csak a legkitartóbb legszívósabb növények
(egy-két kövirózsa csontvázszerű cserjék)
maradnak a fajok pompás sokasága után
és az emberek akik addig a pénzért öltek
az emberek ölni fognak a vízért*

*nem akarok verset írni arról
hogyan szidja egymást biden és putyin*

*hogy adják fel végül
az addig csak halvány utalásokba rejtett diplomáciát egészen
és hogy fenyegetik egymást az atombombáikkal
mintha az övék lenne ez a kibaszott bolygó
hogy gyilkosozzák egymást a gyilkosok
és végül két hülye vénember sértődése nyomán
hogyan fogja egy eltévedt bomba
lerombolni a nagyanyám kertjét
hogyan marad egy füstölő kormos kráter
az egykori árnyas fák helyén
és a mogyoróvesszők mikből egykor íjakat csináltam
hogyan égnek porrá az ezerfokos fényben*

nem akarok verset írni a menekültekről

*akiket saját hazájukból elűldözött a háború
mert ott nincs helyük
akiket nem fognak befogadni itt sem
mert itt sincs helyük
és akik majd legvégül
fegyverrel fognak helyet foglalni maguknak
mert nem lesz más választásuk:
megölnék minket a vízért
megölnék minket a gyarmatosításnak hívott rablásokért
megölnék minket a pökhendiségünkért
és még csak azt sem mondhatjuk majd
hogy nincsen igazuk
(mert mi az igazság?)*

nem akarok verset írni a divatos verstémákról

*csak azért hogy a kritikusok azt írják majd rólam:
„a kortárs líra egyik úttörő alakja
ki korszerűen nyúl a fontos nagy témákhoz”*

*hogy a faszomba lehet korszerűen nyúlni
a fontos nagy témákhoz?
majd biztos egy vers fogja megelőzni
a klímakatasztrófát
(vagy egy profilképcsere a facebookon)
rimbaud is megmondta már: a költészet felesleges
meg hogy nincs új a nap alatt
(én meg csak tudom)*

nem akarok verset írni a szörnyűségekről

*sem a jelenlegiekről sem az eljövőről
arról hogy hányféleképpen mehet tönkre
a nagyanyám kertje
(amelyben indián voltam cowboy és úrhajós)
és vele együtt a bolygó
arról hogy a pökhendi „nyugatnak” már régen befellegzett
hogy el fogunk múlni mint az aztékok
csak élvezni akarom a március végi napsütést
csak ülni és befogadni a sugarakat*

csak ennyit akarok írni: ma is feljött a nap

*de azt hiszem
ez még önmagában
nem vers*

Mesék meséje épített környezetünkről (II.)

Kolozsvár első főépítéssze, Pákei Lajos (1853–1921) 1880-tól rendezi át a várost, klasszicizáló és eklektikus köntös mögé rejtve az Osztrák–Magyar Monarchia által finanszírozott középületek sorát. Ennek érdekében nyolc év egyetemi szintű okulás állt a rendelkezésére. 1872-ben Budapesten a Magyar Királyi József Műegyetemen, 1873-tól a Münchener Képzőművészeti Akadémián, 1876–1880 között a Bécsi Képzőművészeti Akadémián végzett építészetet, a dán nemzetiségű Theofil Hansen tanítványaként.

Ekkor már megjelent (1867-ben) Ildefonso Cerdá katalán mérnöktől a *Teoria general de la urbanizacion* (Az urbanizáció általános elmélete), amit Barcelona 1850 körül készített fejlesztési tervének kapcsán fogalmazott meg, és rakta le ennek az újra felfedezett tudományágnak alapjait.

Európa középkori városaiban már a szellemi reneszánsz kora óta próbálták forradalmasítani az építészeti nyelvezetet, visszanyúlva a Római Birodalom klasszikus romvilágába.

A barokk idején már megjelennek a városépítés újragondolásának jelei, de legtöbb esetben a beavatkozások csupán az erősítéseket kiegészítő fellelgyarákra, illetve a régi védelmi rendszerek megerősítésére vagy átépítésére szorítkoztak. Meg kellett jelenjen egy újabb birodalmi hatalom biztonsága és egy új gazdasági fölény ahhoz, hogy az egyedi beavatkozások helyett egy újraszervezett világ új regionális fejlesztésekben gondolkodjon. Mindaz, ami elérte az urbanisztikai komfort tökéletességét a Római Birodalomban, 276-ban szétesett még itt, Napoca városában is... A középkor hétszáz éves távlatban, a romok részleges újrahasznosításával kezdte újraépíteni az európai civilizációt. A maradványok szorgalmával, a vándorok bátorságával és a keresztény hit megtartó erejével újra megjelentek a városállamok, az uralkodó királyi családok és az ezek közti szövetségek.

A nagy katedrálisok több száz éves folyamatos fejlesztésének a radikális újratervezés vetett véget. A gótikus építészeti nyelvezetet felváltotta a reneszánsz, ami elsősorban az oktatás szellemi felfrissülését jelentette. A civilizáció ókori gyökereinek tudatosítása újra elindította az emberközpontú gondolkodást. Innen egyenes út vezetett a humanista felvilágosodás felé, amikor kiderült, hogy hiányosak még az épített közösségi infrastruktúrák, iskolák, egyetemek, könyvtárak, színházak, előadótermek, múzeumok, fürdők, kórházak és közintézmények. Ezeknek az összefűzéséhez már nélkülözhetetlen volt az urbanisztikai tudomány.

Pákeinek mint főépítésznek Osztrák–Magyar Monarchia-szintű regionális fővárost kellett faragnia Kolozsvárból. Már

1881-ben parkká alakul az óvár központi piactere. 1885-ben a keleti várak helyén Kissétateret alakítanak ki, a déli oldalon pedig elkezdődik a Házsongárdi temető rendezése és fásítása. 1890-re már a Főtér is átrendeződik.

(1881-től létezik magyar műemlékvédelmi törvény. A Műemlékek Országos Bizottsága fémjelzte az értékelő listákat és a beavatkozások milyenségét. A nagy urbanisztikai átrendeződések folyamata messze meghaladta a védendő épületek lajstromát. A megörökölt, kiemelkedő alkotásokat, templomokat, kastélyokat és palotákat Európa-szerte felújították és kiegészítették, eredeti stílusuk neováltoztatásával. Az ilyen típusú purista szemlélet forradalmasítója Möller István (1860–1934) volt, aki többek között Kolozsváron a ferences kolostor restaurálásáért is felelt. Így ennek az együttesnek a századfordulós felújítása mindmáig példaértékű maradt.)

A millennium kapcsán, 1894-re már van nyertes szobrász a Mátyás király közteri szoboregyüttesének kialakítására Fadrusz János személyében. 1902-re befejeződnek itt is a munkálatok. A Szent Mihály-templom középkori tömegének bemutatása fontos mérföldköve volt az új tér kialakításának. Az északi oldalán jól kitalált és megépített neogót torony (1837–1859) megmutathatta magát teljes pompájában, a kerítő falak lebontása után. A déli oldal nagyobb teresedésének egyedi berendezését a Mátyás király szoboregyüttese jelentette. Pákei Lajos, mint építész, megtervezi Fadrusz János budapesti műtermét az együttes méreteinek megfelelően, majd városépítésként kialakítja a szobor talapzatát és ennek környezetét. A bontások során, mint művészettörténész, megmentette az egyedi középkori és reneszánsz részleteket, az új alapozásoknál pedig félretette az előkerült értékes római kori köveket. A múzeumi raktározáson túl a számára legbecsebb ablak- és ajtókereteket, antika betűs intő feliratokat beépítette Majális utcai villájának homlokzati falaiba. A történeti dokumentálásnak sajnos nem lett meg a végleges formája, amivel valamennyi érdeklődő számára szeretne volna egy sajátos, díszes könyvben elmesélni és lerajzolni az akkori város újra feltárt értékeit...

A 19. század második felében bontották le a középkori vártornyokat és várfalakat. Helyettük a városszövet új sarokházain, bérpalotáin láthatjuk a tornyok újra megtestesült eklektikus variációit. A Főtéren Pákei munkája a New York szálloda (1894–1895) karcsú, neobarokk tornyos épülete. Ennek jóval zömökebb és összetettebb variánsát láthatjuk az újonnan kialakított Szentegyház utca tükörszimmetrikus homlokzatain. A sikeres budapesti

A szerző felvétele

építész, Alpár Ignác (1855–1928) hat-hat toronykompozícióval gazdagította ezeknek az urbánus bérházaknak a padlásszintjét. A szentháromságra hivatkozva hármass csomagolásban ékesítette a Főtér sarkait, egy-egy lekerekített főhangsúlyllyal és annak sarokbástyás kis tornyaival biztosította a kis utca torkolatának monumentális kialakítását. Az utcafront középső palotái kettőzött tornyokkal törik meg az ereszt egységes vonalát, majd a Bolyai utca sarkát egy-egy négyzetes toronnyal fejezi be. A gazdagon díszített homlokzatok mögött a földszinten üzletsor, az emeleken pedig bérházak húzódnak. Ezzel az együttesel betört Kolozsvárra is a nagyvárosok központjainak korabeli komfortja. A Főtér addigi rurális hangulata megszűnt. A Szent Mihály-templomot körbevevő, organikus kialakított bódék sorát felváltotta az előre megtervezett, monumentális utcafront és térkialakítás. A római katolikus egyház Státuspalotáinak komplex funkciói és reprezentatív megjelenítése lett a meghatározó fejlesztési irányvonala a belváros átépítésének.

A hajdani Római Birodalom építészeti kultúrájának felelevenítése a köztérek és középületek szintjén, a tudatosított reneszánsz elvek alapján, néhány száz év leforgása után bekövetkezett, még itt Kolozsváron is.

Pákei Lajos 1902-ben megalkotott új Unitárius Kollégiuma jól képviseli az oktatási intézmény klasszicizáló nyelvezetének monumentális változatát. Ennek a grandiózus kompozíciónak az előzményei, szintén Pákei gondolatai alapján, a Kereskedelmi Akadémia, az Ipariskola és Ipar-múzeum.

Az északi Híd-vártoronykapu lebontása után, az 1889-ben átadott Kis-Szamos első vashídját, négy, eklektikus saroktoronyokkal ellátott bérház jelzi és védelmezi. Tőle nyugatra, 1902-ben adják át az Erzsébet névre keresztelt első gyalogos vashidat is, ami összeköti mindmáig a Kis-Sza-

Kagerbauer Antal tervei alapján 1860-ban alakítják ki a sétatéri tavat. A szerző felvétele

mos két oldalán kialakított Fellegvári, illetve a Sétatéri sétányokat. 1830-tól már népkertként működik a hajdani mocsaras Szamos-part. 1860-ban kialakítják a sétatéri tavat, a sétányokat és a zenepavilont, Kagerbauer Antal (1814–1872) tervei alapján. 1896–1897-ben megépül a tóparton a Korcsolya Pavilon, a Kioszk (Kaszinó) és a szökőkút, Pákei Lajos tervei alapján. Ezek a munkálatok már feltételezték az 1894-ben kialakított csatornarendszert és az 1896-os vezetékes ivóvíz-szolgáltatást. 1898–1901 között, Szászfenes irányában egy új vízgyűjtővel gazdagodott a város, 1905-ben pedig az első villamosművel a Hideg-Szamos gyűjtőtávn.

A századforduló emberközpontú építészete kialakítja a komfortos város fogalmát, és megvalósítja annak csíráját.

A természet értékei (parkosított területek, víztükrök) tudatosan bekapcsolódnak az újonnan kialakított városszövetbe. Így kialakul a szabadidő eltöltésére az az új infrastruktúra, ahol a testi és a szellemi kultúra szabadon összefonódhat és kialakíthatja jövőképét. Ennek a demokratizáló tevékenységnek az építészeti megtestesítője a parkban elhelyezett Kioszk-Kaszinó épülete. Óriás elődje (térben és időben) a vatikáni Szent Péter Bazilika főhomlokzata. A központi tér jobb és bal oldalán kitarulkozó portikusz magához öleli a tájat és az arra sétáló érdeklődőt. Hál' Istennek és az elmúlt száz év tanulságainak, 2012-re úgy újítták fel és restaurálták ezt az épületet a parkkal együtt, hogy azóta az Urbánus Kultúra Központjaként a városlakó szabadon áthaladhat rajta,

vagy bekapcsolódhat a különböző események forgatagába, kiállítások, koncertek, rendezvények sokaságába. Ennek a helynek a kivételességét erősíti a házasságkötés lehetősége is. Annak idején Pákei tervein kiolvasható egyfajta bizonytalanság, hogy melyik oldalát is tekintse az épület főhomlokzatának. A korabeli etikettnek megfelelően, attól függően, hogy hol van a főbejárat, a karon fogott hölgyek a központi csarnoktól jobbra, az urak pedig balra keresték a külön nekik szánt szalonjukat. A végső variánsban a szökőkút felőli bejárás lett szentesítve. Most, hogy a házasságkötés ceremóniája a hajdani zenepavilonban kezdődik, a fiatal pár innen indul az épület felé, megkerülve a mitológiai figurákkal díszített és védett szökőkutat, illetve víztükröt, majd egymásba karolva léphetnek be a nagy szalonba. Az ókori szimmetrikus kompozíció felelevenítésének a jóvoltából nemtől, kortól függetlenül egyforma a jobb és bal szárnya ennek a közösségi térnek. Az axiális átjárhatóság másik végében pedig az előre kitervelt, egyensúlyba hozott tömegek feloldódnak a nagy park organikus zöldövezetében...

2015-ben, a Romániai Építészek Rendjének Erdélyi Fiókja által megrendezett regionális biennálén Pákei Lajos életműdíjban részesült, post mortem „opera omnia” elismeréssel. Az esemény kiállítását a hajdani New York szálloda romos vendéglőjében rendezték meg. 2015 október 6-án, a felújított Sétatéri Kaszinóban, Pákei Lajos aláírásával, megemlékező feliratot javasoltunk valamennyi kivitelezett épületére. Ennek megvalósítása még késlekedik. Talán idén, a halálának 100 éves évfordulójára való emlékezés adhatna újabb motivációt az általa képviselt épített környezet megjelölésére.

OLÁH ANDRÁS

kartávolság

valami huzatmentes zugot keresünk a téren
– egy padot amit még nem lakott be senki –
talányok igazítják utunkat
meg a tegnapokból előtápáskodó emlékek
amikor még nem akartunk kilépni egymás jelenéből
s meztelenül elnyúlva hevertünk az ágyon
nem törődve beszivárgó zümmögéssel
a szomszédban fűnyíró dolgozott
de bennünk vágy lobbant újra
és tikkadt testeden forrásra leltem
hogyan aztán hideg pezsgőt szűröcsöljünk
a hirtelen támadt eperhabos csöndben...
de ez most másfajta csönd...
hideg reménytelenség karikázik át a téren
biztonságodba húzódnék
köröttünk a mást-akarás sejtjei nőnek
s bár még emlékszem a belőled
sugárzó melegségre s az illatodra
emlékszem a tegnappá zsugorodó mára
ám a föltámadó szél messze sodorja a fák levelét
s már csak szétdobált álmok hevernek a téren

noteszlapok

nem hibáztattál
dacosan lezegett fejfel
álltam a peronon
miközben apró galacsinná gyűrt
az egyre növekvő távolság
sört ittam a vasúti restiben
bolyongtam órákig ismeretlen
háztömbök között
s nem találtalak
mintha kitéptek volna
minden mesekönyvből
bennem rekedtek a szavak
eltűntek a hangszívek
maga alá temetett
a beletörődés
ám hazaérve hirtelen
megelevenedett a csönd:
ott voltál mindenhol
a fogason felejtett sálban
a szennyeskosárba száműzött
törülközőben
a kopott hátizsákban
s még a fénye vesztett tükörben is
amire egy visszalopott hajnalon
rácsókoltad az életed

PARILION 420

130

– szerkeszti Horváth Benji

TÓFALVI ELŐD

festett garázsajtók közt keskeny útélágazás

kérdezték mennyire van még innen
mondtam mint minden idáig
de ne tegyenek fel ilyeneket nekem
mert hogy lehet így érkezni ugyanoda
de legalább a kezüket szorítsam meg
azt a száraz tapasztalatot
a sűrű hajlatokat

mondtam hogy sosem hittem a kézfogásokban
majd átlóttam a mellkasukat és néztem
a lepattogzott hintát amire csak akkor ültem
mikor visszajöttél
és hajtottam be a térdem előredőlve
és nyújtottam ki a lábam hátrahajolva

nem volt más csak az oldalmozgások hiánya
szabadságfoka a merev testnek
minden kilengéskor
elhittam az egyensúlyt

a halál Orbán Ottóval zöldre vár a zebrán

jelzőlámpák fényében kerülgetek névtelen kutyakölyköket
sárosak könnyűek mint a gyalogátjárók
száraz hússal fekszenek a jelzőlámpák mögött
de meghalnak mikor elnevezem őket
jobb nekik ha nem tartoznak sehová
nem tartoznak nekem sem
sárosak könnyűek
nem kérdezem meg miért
azt kérem maradjanak legalább pár napot maradjanak
de ők színes hússal fekszenek
bomló mintái a perzsaszőnyegeknek
a parketteket simára csiszolom és kiszellőztetek
sétálni indulok a folyóparton
villamossínek mellett állok dagasztóteknőmmel
magnéziumot rágszállok
villamosokkal szabdalom fel süteményeimet
gyalogátjárókra lesek
fűszálat rágszállok
ráhajolok a tavaszi aszfaltra
új koptató réteget kevertek
a szavannák állatainak bőrét

(mentés)

ha a szekrény sorok nélkül költözöl
ők kiszellőztetnek végleg önmagukból
eresztik ki a szagokat a fából
mint az első éjszakán
az előtted ott lakóét

és megérzi ezt majd az új lakó
hiába adod át sietve a kulcsokat
a parketta közé behullott hámsejteket
piszkálja kifelé a résből
figyel a mozdulatra
és megismeri majd az összefüggéseket
a rendszeres ébredést a padlón
a sietséget az előszobából

felsepri a lehullott darabokat
és elhiszi hogy így már nem vagy ott
de a hajlás marad a bútorokban
a becsukhatatlan szekrényajtók
a fogantyúk alatti lepattogzás
az anyagba zúzott milliméterek

(nincs mentés)

átjárás volt a falból
gombák jöttek a kanapé helyére
a csíkos papucsba

saját nyelvükre írták át a könyveket
bemásztak a tévé mögé hogy átharapják a voltokat
túrták fel a préselt lemezt ahogy tudták
nekik sem volt lakberendezőjük

mozdulni kellett volna
megállítani a növekedést
de inkább csak álltam ott
mint aki nem jártas az oldatokban

SAM RIVIERE

Véleménycikk

(Think piece)

Az összeesküvések az utolsó igazi művészet
 És a művészvilág a legnagyobb összeesküvés mind közül
 Keress meg a 19. században ahogy támasztok egy felhőt
 Ahol mintha társalogna három különböző stílus gatyában
 De igazából az csak egy furán expresszív hab
 A védnök mohósága az allegorikus sűrítésen túl
 Egy új érdektelenség irányába mutat
 Ez eladható mert nem jön sem közelebb sem távolabb
 A művésznek kell a magánvagyon
 Mint államnak a titkosrendőrség
 Lekötelezi a jelenlét mint egy banális szökeőár
 A Metnél egy kávézóban egy férfi pedánsan tömi magát csokis süttivel
 Egy természetellenesen vékony nyakú nő turmixot tölt magának
 Mindenkinek kell a táplálék
 Nagy salátás tálak a bőrdzsekis spanyol csajoknak
 A magánvagyon a titkos titkosrendőrség
 Csak a művész ismeri a horrorsét ami szülte
 Elloptam egy bögre kávé
 Mert az értelem csak összeesküvés lehet
 Én pedig megfizettem a felfedezés szabadságáért
 Ha megtalálod a Moleskine-em a jutalmad
 Az egyetlen ok amiért galériákba járok –
 Hogy elnézhessem az ignoranciát

Fehér pizza

(White pizza)

Eljön majd az idő amikor már a McSweeny kiadó mailjeit sem nézed
 Egy óriási teknőssel teleszórt tájon
 Gyakornokok gázolnak az iszapban csak a bloody mary tartja
 egyben őket
 A költészetnek semmi értelme
 Egy szocialista utópiában
 De gecikém ez Médiaváros
 És mint igazi nyárspolgár imádom a felügyeletet
 Igazából az összes aberráns viselkedést ami az ént szentesíti
 Az ember legkevésbé egyedi vonása az érzelmei
 A gyakornokok egyetértettek amíg szerződést bontottam velük és
 megvettem a quesadillákat
 Ez még az analízis halála előtti kor volt
 A siker – mint – örömkésléltetés elmélete előtt
 Amikor meglegyintett a fasizmus szele
 Éhesen és boldogan feküdtem egy vadvirágos tisztáson
 Tökéletesen baráttalanul
 Épp kigyógyulóban Teresa Oman iránti huszonöt másodperces
 megszállottságomból
 Váratlan tagadás üt belém
 Mint fotósba egy megengedhető látványtól
 Amikor rájövök hogy ő igazából ausztrál

Posztgraduális fortély

(Postgraduate finesse)

Egy anonim email közli velem hogy nem szerepelek a rövidlistán
 Nem lesz interjú
 Ha nyilatkozataimban ennyire nincs varázs
 A zöldségárus jut eszembe miközben az eltűnő és előbukkanó
 felhőket bámulom
 Ismét eső borítja be
 A szombat szemérmes tetőszerkezetét
 Csörömpölő cserépminták

És a hihetetlen cukorszag
 Ahogy repülő száll a tárgy
 Gyöngye ragyogása fölé
 Ami halványabb mint tavaly
 Én emlékszem rosszul vagy a CV-m őrzi a lassú eróziót
 Vagy a kár már visszafordíthatatlan
 Egyébként dolgozom rajta
 Mint mesterséges rom
 Ott áll minden következetlen baromság Times New Romanban
 Félúton jártam a hegyen a görög templom felé
 Amikor felhívott az alma materem
 Egy adományokat gyűjtő diák
 Az érzéki brutalizmus kampuszárol

fagyi-hardcore

(ice-cream hardcore)

Álmomban egy fagyis autó után rohantam,
 aztán rátaláltam egy parkoló fagyis autóra.

Ananászos fagyit kértem.

temető mennyország

(grave heaven)

Minden érzésünk, gondolatunk,
 tudásunk és érzelmünk egy különös,
 kalandos fantáziavilágba kerül.

Vagy én nem értek valamit?

A jó emberek tényleg
 egy anime-ihlette fantáziavilágba kerülnek
 a haláluk után?

Dolgok internetje

(Internet of things)

Nem lovagiasság
 De talán akkor majd nem nézem tovább ha találnak egy stabil
 színészt
 Aki nem parasztok és földművesek egyenes ágú leszármazottja
 Mint jutifalatért hízogó házimacskák
 A nézőkre szabják a szenvedésüket
 Amikor cukormáz szárad egy pucér hason
 A képzelet egy árucikk
 Merthogy a szegényeknek nincsen belőle
 Innen ered a filmipar és a nem-színészkedés jelentősége
 Amikor gyúrható karamellszín testek illusztrálják
 Az interfész használatát többségük öreg vagy már nem is él
 Hívhatnád szociális kontrollnak ha nem volna annyira
 nyilvánvalóan szükségszerű

Nem számít
 Betervezték a jövőt
 Következő szombattra
 Egy lapos földön
 Művelik majd meg
 A performanszművészet nevében
 A valóság szirénái bársonytakarók és édes
 Mennydörgések mögül szólnak
 Amikor egy halszemoptika nélkül lótt napsugár
 Egy combhézagba tűzi célkeresztjét
 Hová tűnik a görbület

ANDRÉ FERENC fordításai

SZTASKÓ RICHARD

Nem zavarodottság

Elképzelem, ahogy ismét ott állok a sarkon a barna téglás templom mellett, a betonkerítésnek támaszkodva, és lesem a kert hatalmas fáit – azokkal a terebélyes lombokkal minden fényt eltakarnak előlem. Az ösztöneim azt súgják, vörösfenyő, de te megtanítottad nekem, mi a türelem, és a legnagyobb hibát akkor követjük el, amikor elhamarkodottan ítélünk elsőre, de valljuk be, utoljára sem szerencsés. Ami azt illeti, tiszafák terebélyesednek a templomkertben, a csábító piros termésekkel vigyázni kell, méreg a testnek, a lélekről viszont egy szót se szóltál, az ágak közt rigók ugrálnak, és hangot adnak nemtetszésüknek, ami vonatkozhat a környék forgalmára vagy arra, ahogyan ácsorgom. Téged várlak. Persze még sehol se vagy, és ebben a látomásban lehet, nem is leszel, nem fogunk találkozni, hiába pillantok az órámrá, hiába próbálom a sűrű lombok résein át az égbolt egy kicsinyke szeletét magamnak tudni. A templom tetejét persze itt-ott elkapom, semmi kereszt, csak egy hatalmas buzogány, amiről te váltig állítod, az az Esthajnalcsillag, ami vezette a napkeleti bölcseket a kisdedhez, s kellett is a tömjén, hiszen tudod: istálló, szalma, trágyabűz, ez utóbbin meg muszáj volt valahogyan segíteni. De szerintem a buzogány közelebb jár az igazsághoz – amiről tudjuk jól: *egy mindenfajta színű gyorsan forgó kerék* –, a fejedre sújt a Gondviselés, ha nem viseled magad, szóval nincs értelme keresnem a bajt. Az autók elhúznak, a rigók pedig egyre idegesebbek, és az én türelmem is a végéhez közeledik, mivel fogalmam sem volt arról, hogy esetleg késheksz, nekem pedig várakoznom kell, de panaszkodás helyett inkább a betonkerítés tövében araszó hangyákat lesem. Millió apró, fekete mákszem, cingár kis lábakkal menetelnek, egykét-há, jobbés-bal, csak tudnám, hova tartanak és merőrl, s hogy mi a parancs és ki adta ki. Talán esni fog, s már érzik előre a közeledő cseppeket, ahogyan kövérre híztottan lehullanak az égből, és atombombaként pattannak szét aprócska testükön, hát szedni kell a lábaikat, irány a fedezék, látom, többen fehér kis pettyeket cipelnek, görnyed a hangyahát, élelem a nehezebb időkre, de csak addig, amíg el nem vonul az ár. De az is lehet, tojásokat menekítenek, a születendő új nemzedék a tét. Vigyetek magatokkal, s ígérem, jó leszek, pont olyan, amilyen még sohase voltam. Hinni máskülönben azért higgyetek, mert ritkán hazudok, s amikor meg igen, akkor az élet kényszerít, pontosabban: a külső körülmények kényszerítenek rá. Ha lehetne egy kívánságom, azt kérném, legyen felezővonal az út közepén, soha nem szólnám le azt, aki átlép rajtam, vagy esetleg megtisztel a mértéktartó távolsággal. Majd jössz, amikor jönnöd kell, én pedig várakozom,

ahogyan a szerepem megkívánja. Azt is gondolhatnám, és gondolom is ebben a látomásban mindenféle megerőltetés nélkül, hogy szabad vagyok. Ez a szabadság persze képlékeny, és semmitől se véd meg, úgy érzem magam, mint a bábjából frissen kelt pillangó – a szárnyak még összetapadva simulnak a törékeny testre, várni kell a repüléssel, néhány kósza pillanat meg a napsugarak ereje, aztán lehet is szállni, de addig marad a rettegés, nehogy egy szellő lesodorjon az ágról, s az első élettapasztalat a pusztulás legyen. Láthatod, ilyen vagyok nélküled, szármalmas remete, aki ha tehetné, az összes (ablakpárkányra koppanó) esőcseppet egyenként nevezné el – rólad, s persze azokról, akiket valaha megbántott –, hogy ezzel könnyítsen ölmozott lelkén. Emlékszem, tél volt, és azon mosolyogtunk itt a közeli parkban, hogy az a két hóangyal, amit a tavaszi virágágyások helyére formáztunk, azok egy az egyben úgy néztek ki, mintha az égből hullottak volna alá – talán Isten száműzte őket a Mennyből, mert tudta róluk, még nem valók oda, majd csak később érnek meg az örökkévalóságra; aztán a kiadós séta után hazakeveredtünk, te kinyitottál egy üveg bort, én begyűjtöttem a kandallót, s a ropogó fahasábok hangjára szeretkezni kezdtünk. Még most is látom a mennyezetet egymással vetekező árnyékaink örült táncát. Mindig is tudtam, a te bőröd arra való, hogy az enyémmel érintkezzen, az enyém pedig arra, hogy a tiedet érezze. Tudom, mindez helytelen, mert törekednem kellene a vágytalanság elérésére, de gyöngé vagyok, a közeledben erőtlenség. És ott volt nekünk a költő, akiről ezt a parkot elnevezték, a mellszobrán tíz centi hórétteg, gálicos fején vattakucsma, tudtuk, ha merünk rajta nevetni, jöhet akármilyen hideg, a szívünk sose fog megfagyni. Én nem is tudom, milyen *daimón* befolyásolt akkor délután, de éreztem a hatalmát,

úgy dobált, akár egy magatehetetlen rongybabát – persze élveztem ezt a páratartalom nélküli lebegést. A számban ott volt még egy korty bor, nem nyeltem le, helyette – csóknak álcázva – ajkaid közé csorgattam, te pedig ellöktél: „Mégis mi a jó bűdös francot képzelsz magadról, ember?” – A válaszom: sakálkacaj. Aztán persze bocsánatot kérek, mondván, idióta vagyok, de legalább a tiéd, és ezen jelen pillanatban nem kívánok változtatni. Máskor meg ülünk a padon, a játszótéren szél babráll a kopott hintákkal, a csúszdán bodobácsok igyekeznek fölfelé, a katicák meg a libikókán egyensúlyoznak. Ülünk, a fülünkben zene – megosztott fülessel hallgatjuk, hol a te dalaid szólnak, hol az enyéme, és azt is megbocsátod, ha egy-egy opus tíz percnél is hosszabb; igyekszel elhitetni, neked is bejön az efféle zöreje, én meg úgy teszek, mintha nem kételkednék benned. Odabent a templomban csend és üresség. Az istentisztelet este hattól esedékes, a vitrinben levő parafatáblán már ott a szertartáshoz kapcsolódó énekek száma és első sora, csak hogy lehessen előre tudni, mi várható, ha bezáródnak a kapuk (390 *Erős vár a mi Istenünk* – 413 *Menj el a te nyugalmadba* – 414 *Megszabadultam én már a testi haláltól*). De most még csend és rend a falak között, a lelkész lehet, épp most bánja meg egy korábban tett ígéretét, vagy köszönetet mond az Úrnak, amiért számításain felül számíthat rá, nem úgy, mint gyarlóságban merítkező embertársaira. A lelkiismerettel való vívódásairól nem is beszélve, hiszen minden alkalommal ott ül jobb felől a harmadik padosor közepén az, aki miatt pontosan tudja, ha csak önmagának tartozna elszámolással, mennyivel könnyebb lenne, s nem érezné két lélegzetvétel közt szívében a zsidbadó ürességet. A bűn zsoldja nem a halál – hanem az odavezető út. Látod, ebben a nagy rád-gondolásban csak a közhely szavaival tu-

dok takarózni, s lám, ez a foszló perkál nem véd meg a hiányod szülte fagyoktól. Minden viszonyítás kérdése: az égen átvonul a napkorong, tovább nő halottaink haja, körme. Emelkedem és süllyedek, a lebegés vagyok, egy c-dúr szimfónia zárótételének – Allegro molto e vivace – hangjegyei, ide-oda dobál a komponista kénye, van valami rend, aminek alávetem magam (más lehetőségem amúgy sincs) – neveltségessé válok, ha úgy kívánod. Észrevetted már, hogy kettőnk közül te használd leggyakrabban a *nem* szócskát? Mintha létezésed maga lenne a tagadás – pedig fényre van szükségünk, fényre –, kaleidoszkóp bensőm mit ér nélküled? Ebben az ostromban hol talállok menedéket? Van némi igazság a kijelentéseid mögött: a szex csata – a szerelem háború. Már csak azt kellene eldöntenünk, ki lesz a győztes, és melyikünk nem nyer semmit? Szerelem ez, nem zarodottság. Aztán, ha lesz erőm, kere-

sek egy csorba tükröt, esküszöm, ezt az egyet nem hibázom el, csak legyen elegendő a felület, ha megtalálom, addig lehelem, amíg olyan nagy nem lesz a párafolt, hogy belerajzolhassak egy szívet. Persze lesz ott könnyhullajtás, mert azt a kurva tükröt tuti, hogy egy lerobbant kocsmá alagsori budijában találom majd meg, és – ahogy ismerem magam – abban a szívben sem lesz köszönet: egy aneurizmás aorta kacsint vissza rám a tükröből, és meggyőz, igyak még kettőt. Nincs olyan szél, ami ne fújna szét a neveinket; arról viszont fogalmam sincs, ezek a templomtégla kezdettől fogva ilyen rozsdabarnák, vagy az idő, ez a kacér madame tette őket azzá? Bárcsak öleléseid tavában fuldokolnék, suttogások és sikolyok közepette, sarkkörökön innen és túl, a mandarinliget fáinak árnyéka alatt, egy hűvös barlang mélyén – odakint a tenger morajlása: haldokló hullámok egymást érő tánca. Ha szeretnéd,

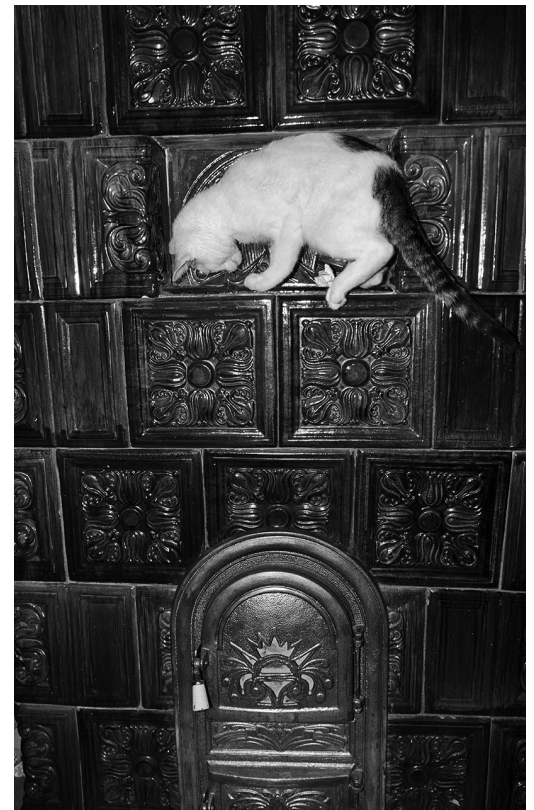
megpróbálok még hinni a mesékben. Az autók persze gondtalan húznak el, a napfény megcsillan a szélvédők ormótlan síkján, ideje megvakulni, ne is lássam, és ne is érezzem azt, ami teher a szívnek és súly a szájnak. Azt hiszem, előbb-utóbb egymásra lel az a két, végtelenbe rohanó párhuzamos, hiszen mindannyian úton vagyunk, oda kell érünk, ahová tartunk. Ebben a látomásban nem találkozunk, így én örökre megmaradok a várakozás alanyának, te pedig tárgya leszel annak. De bármikor láthatom, ahogyan ott fekszik az emeleti szobában, odakint sűrű, kövér pelyhekben hull a hó, a pihék úgy tapadnak egymáshoz, mint meztelen szeretők, a fejed a mellkasomra hajtod, pár perc és már alszol is, én meg csak figyelem a rojtosra szakadt függönyt, a számban savanyú muskotályíz, de boldog vagyok – lábainkat összekulcsoljuk, szívem dobbanásait szuszogásodhoz igazítom –

MOLNÁR DÁVID

Narancs és tengeri rózsza

A narancsok iszonyú tűzlabdák, démoni harci eszközök egy néni szatyrában. A néni kopottas, a szatyor vadiúj, friss nejlontáska. A HÉV-en utazunk, H5-ös. Mondjuk, lehetnének egy tengeralattjárón is. Ez a kékség lehetne a tenger, amelybe föntről behatol a fény. Hiszen annyira kék a téli délután, hogy ez a tenger belseje. Az Óbudai Zsinagóga murénákkal van tele, rákok araszolnak a Budapest Galéria értelmezhetetlen kiállítási tárgyain, a polipok a Filatori gátnál igazodnak a grafitik színeihez... Most hirtelen egy kötele rántanak meg bennem. Megszorul a gyomrom és a szívem körül. Olyan érzés lesz úrrá rajtam, mint amikor azt hiszem, otthagytam útközben valahol a pénztárcám, vagy amikor átvillan az agyamon, hogy lekéstem egy fontos határidőt. Így érzik magukat a rohanó gépkocsikkal szemközt ledöbbszent állatok. A szürke ajtók, föl pattanó szemhéjaként, kinyíltak, két irányba szétcsapódtak a sós víz alatt, és mi megfulladtunk valamennyien a Szépvölgyi útnál. A víz betörésének pillanatát nem tudom földézni, sem a fuldoklásomat, nem emlékszem a többi utas kapkodására és kínjaira, gondolom, ez így szokott lenni máskor is, így a normális, hogy nem emlékszünk ezekre. Figyelem azokat, akik most szállnak föl: régi hajó-

töröttek. Az a bácsi pufikabátban, mackónadrágban, elhasznált edzőcipőben pórul járt felfedező. A magas, rövidre nyírt hajú, harmincas fickó hosszú vászonkabátban tengerésztiiszt. Szétágyúzott naszádjára nem ring többé virtuóz prostikkal kecsegtető kikötők felé. A többiek közönséges kivándorlók. Vajon mit csinálhattak ezidáig a tengerbeveszésüket követően? Ógyeletek a saját hajóroncsaik közt, néha elsétáltak megnézni a római korból maradt elöntött romokat, a régi épületmaradványok kövein ülő puha tengeri rózsákat; vagy a felüljárókról bámultak lefelé arról ábrándozva, hogy a tengeri sünök misztikus fekete csillagok; esetleg medúzák köpenye alá fészkeltek magukat, onnan lesve kifelé – vagy éppen befelé, figyelve, miként emésztődik az átlátszó csalánozógyomorban a kishal. Az ajtók most becsapódnak Aquincumnál. Nézem a néni szatyrát. Az ablaknak hajtom a fejem. Ezek a narancsok olyan fájoan hétköznapiak. Ha csakugyan tűzlabdák lettek volna, ki kellett volna hunyniuk a közénk ömlő tenger-vízben; de most is élénk színűek és gömbölyűek. Eljátszom a gondolattal, hogy nem az öröklét kiüttlanságában siklunk, hanem csak éppen haza-HÉV-ezek Békásmegyerrre, ahol aztán leszálok, az aluljárón átmegyek a Csobánka térre, onnan

tovább a ház kapujáig, fölliftezek a 8-ra, otthon kinézek az ablakon a dombhátra, az Ófalura, teszek-veszek, főzök, nyelvet tanulok, lefekszem. A szemeimbe tengeri kékségben suhanó kopasz fák látványa ömlik, de a fejemben ennek az életnek a képei peregnek, mintha valami áramlásban úsznának el.

Tófalvi Előd 1996-ban született Székelyudvarhelyen. Jelenleg a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem drámaíró szakos hallgatója, drámát és verset ír.

Sam Riviere (1981) angol költő, író, a posztinternet irodalom egyik ismert képviselője. Fontosabb kötetei: *81 Austerities* (2012), *Kim Kardashian's Marriage* (2015), *True Colours* (2017). Az If a Leaf Falls Press mikrokiadó vezetője.

Sztaskó Richard 1987-ben született Budapesten. Magyar-kommunikáció-, valamint drámaszakos tanár, Budapesten tanít. Önálló kötete még nem jelent meg.

Molnár Dávid 1990-ben született Budapesten. Jelenleg is ott él. Intéző-asszisztens-házitanító-bébiszitter kombinált pozícióban dolgozik. Az Óbudai Egyetem műszaki menedzser szakán szerzett diplomát, azt követően az ELTE-n magyar alapszakos bölcsész BA diplomát, majd beszédtudomány szakos bölcsész MA diplomát.

Mennyi az elég?

Lydia Davist a végek és a vég utáni állapotok érdeklik: amikor egy (férj-feleség, szülő-gyermek közötti) viszony felbomlása már visszafordíthatatlan. De nem a megtörténtek utólagos rekonstrukciója, a szenvedély emlékek általi újraélése vagy valamilyen tanulság megragadása a szövegei tétje. Nehéz pontosan körülhatárolni, mit tudnak a Davis-novellák elérni azzal a kényelmetlenségérzéssel, amelybe belerántják az olvasót, aki úgy szemléli kívülről a szereplőket, hogy közben könnyen azonosulhat az elég elliptikussá hagyott struktúrában felvázolt történésekkel.

Ste//árium

Az *annyi, mint* az amerikai író első prózaköteteinek egyike, 1976-ban látott napvilágot, viszont a magyar közönség előbb *A történet vége* című regényét ismerhette meg 2017-ben szintén Mesterházi Mónika fordításában. *A történet vége* különös élménye után haladva visszafelé az életmű felfedezésében, most könnyen csalódhatunk, hisz annak a radikális prózaszövegsnek és hiányokra építő poétikának, amely egy szakítás történetét beszéli el, közben felszámolva saját magát, itt csak néhány kísérleti előzményét olvashatjuk. És tulajdonképpen ezek az erősebb szövegek *Az anyni, mint*ben, nem pedig a velük váltakozó „félperces novellák”, alig néhány soros írások, amelyekről Davis híres. Utóbbiak ebben a kötetben inkább jópofa, cinikus vagy szelíd-érintelmes ötletek, többször igazából semmitmondó jegyzetek (*Nem tudták, amit ő, A hal, Mildred és az oboa, Gond*). Ezekből az látszik, hogy néha a kevés tényleg kevés, főleg, amikor kontrasztként ott vannak a jól működő szövegek, amelyek rövidségükkel épp a komplex jelentésalkotás lehetőségét sűrítik magukba. Utóbbiakat is a hiánypoétika működteti, mind abban az értelemben, hogy a szereplők egy hiányt próbálnak feldolgozni, mind abban, hogy a narrációból hiányoznak hagyományos elemek, ahogy azt már sok elemző hangsúlyozta: ritkák a személy- és helységnevek, tér-időkoordináták, sokszor a szereplőknek sincsenek konkrétabb vonásaik, nem derülnek ki előzmények; illetve abban, ahogy a szereplők közötti közös nevező hiánya révén a kommunikáció feltételei is megszűnnek. Ez utóbbi csak ritkán nyelvi gát következménye (*A ház tervei* című novellában különböző akcentusok miatt nehéz szót érteni; *A levélben* a szerető által lemásolt francia nyelvű verset ugyan megérti a címzettje, de nem tudja értelmezni a feladó szándékát vele), legtöbbször a csalódáskor felismert probléma, amelyet a talajvesztettség érzése egészen a teljes elhalkulásig vagy mozdulatlanságig (*Terápia*), a döntésképtelenségig fokoz (*A zavar öt jele*). Így a konk-

rétumok hiánya nem pusztán a jéghegy-elv formális preferálása, hanem egy-egy olyan perspektíva (akár E/1, akár E/3) realizációja, amely obszesszíven-szolistikusan a saját helyzetre fókuszál, amelyből nem tud kilépni. Davis nagyon sok szereplője tulajdonképpen a saját fejében él, mint a paranoiás, túlaggodalmaskodó nő (*Mrs. Orlando félelmei*), akivel az olvasó mégis együtt tud érezni, mert a narráció jól végigvezet azon a látszólag logikus láncolaton, amely a szorongást ugyanolyan hatékonyan alapozza az információ meglétére, mint annak hiányára.

A kötetet a romantikus viszonyok utóéletéről szóló szövegek dominálják, amelyet vagy egy tárgy jelenléte sűrít magába (*A zokni, A levél*), vagy a főszereplő bizonyosságkeresése tölt ki, annak sürgető igénye, hogy megértse, mi nem működött, volt-e, és ha igen, mennyi érzem a kapcsolatban. Ilyenkor válasz nem érkezik, mert a másik fél kivonul az egyenletből, ezért gyakran kényszeres cselekvésekbe torkollik a saját élet fölötti kontroll visszaállítása: a volt szerető lakásának folyamatos felkeresése, listaírások stb. Az irracionális viselkedés és gondolatmintázatok sajátos feszültséget generálnak az analitikusabb, visszafogott, mérsékelt prózanyelvvél, amely csak ritkán engedi meg magának az áradást, azt is inkább szintaktikai síkon, a tagmondatok halmozásával, például a kötet címadó szövegében. *Az anyni, mint* szomorú cinizmusa abban rejlik, ahogy a szakítás után megválaszolatlanul maradó, nyagगतó kérdések és a fájdalom racionálisan nem kiszámíthatók, nem elszámolhatók: „hogyan indulhatsz el 600, vagy még inkább 1000 dollárral, és a végén hogy tudsz eljönni egyetlen régi inggel.” (34.) Mintha ugyanabból az anyagból lennének ezek a szorongó, vágyódó, de mégis szikár szereplők – a magyar fordításban a semleges névmásoknak köszönhetően gyakran még a nemük sem derül ki –, s mintha Davis azt vizsgálná, hogyan tudnak cselekvésképesek maradni, amikor a teljes létezésüket leuralja egyetlen dilemma. A *Történet* (a későbbi Davis-regény císrája) narrátorszereplője folyamatosan el látogat volt barátja lakhelyére, lesi, hívja, s közben keresi az „igazságot”, a *Pár dollog, ami nem jó bennem*ben is azon agyal, miért gondolta meg magát hirtelen a szeretője, és bontotta fel a kapcsolatot. A *Küszöb: a kis ember* szorongással, alvászavarral küszködik, melynek oka nem derül ki, csak az a pszichés mechanizmus, mely révén az elviselhetetlent elviseli: „egy örült, akit a bajában semmi valóságos nem segít, abban kezd bízni, ami nem valóságos, mert az segít rajta, és szüksége van rá, mert a valóságos dolgok továbbra sem segítenek.” (20.) A *levélben* a gesztusok interpretációinak szertefutó variációit olvassuk, s mivel nem jelenik meg sem a levél tartalma, sem a feladója, nem analizálhatunk, ítélezhetünk, csak tehetetlenül figyelünk.

A szorongó ragaszkodást ábrázoló történetek sötétjéből vezetnek ki a jövő lehetőségeire utaló szövegek, mint *A ház tervei* és a *Miket vehet fel egy öreg nő*, bár ezek is rezignáltak, hisz az elképzelések megvalósításába egyúttal veszteségérzet is kerül: a ház megépítése a tervben rejlik

ség lecsupaszítását is maga után vonhatná, az öregedéssel járó konvenciók alóli (képzelt) felszabadulást az a felismerés olthatja ki, hogy mindez nem biztos, hogy kárpótol a fájdalomért. És vélhetőleg nagyon sok fájdalom szorult a kötet szereplőibe akkor is, ha nem verbalizálják ezt, hanem egy felfüggesztett, átmeneti létmódba kerülnek, visszavonva a hangjukat, mint a *Terápia* elbeszélője: „Egy egész évig olyan halkan beszéltem, hogy senki nem értette, mit mondtok.” (123); vagy egyenesen a jelenlétüket: a *Hogyan tölti az éjszakát W. H. Auden egy barátja házában* című kis szösszenetben kedves-mulatságos, ahogy a nagy angol költő mindenáron el akarja kerülni, hogy házigazdait egy plusz takaróért megzavarja; de az elhagyatottságában és elhanyagoltságában észrevétlenül szertefoszló szereplő esete a *sógorban* szinte káfkai: „kitakarították a vendégszobát, ahol egészen jógaosan aludt, és ahol most csak valami pára formájában volt jelen. Kirázták a matracból, felsöpörték a padlóról, letörölték az ablakpárkányról, és sosem tudták meg, mit tettek.” (77) Ezek a privát szenvedések bevésődnek a helyekbe (*Egy ostromlott házban*), belakják a tereket, mint az *Anyák*, akik „Megszenvedtek értünk, a leggyakrabban olyan helyen, ahol nem láttuk őket” (80), de akik egy bérbe adott ház járulékos elemeiként vagy lányukkal való viszonyukban az idealizált anyakép teljes ellentétébe fordulhatnak (*Az anya, A szobalány*). Valószínűleg ezért keresi sok szereplő az új lakhelyét: hogy szabaduljon a rossz érzésektől, és hogy visszagyökereztesse magát a valóságba, a bizonyosságba.

Lydia Davis szövegei olvasásakor gyakran ugyanolyan kevés információval és bizonyossággal kell dolgoznia az olvasónak, mint amilyen kevés válasszal rendelkeznek a szereplők a saját kérdéseikre, és ez a frusztráció termékeny lehet, amennyiben szöveg és befogadó osztozik a jelentésképző munkában.

Lydia Davis: *Az anyni, mint*. Fordította Mesterházi Mónika. Magvető, Budapest, 2019.

Zsinett

– Maga nem tudhatja, milyen érzés, amikor első alkalommal hallja azt, hogy ülön csak le a néni... körbenéztem, hátha valaki másnak szól, de nem.

Genovéva néni a fenti, sóhajba átívelő mondatot egy fiatal nő felé intézte, aki éppen felugrani készült, hogy átadja helyét, de Genovéva néni egy erős mozdulattal visszanyomta a lányt az ülésre és folytatta. – Maga, kedveském, még nem ismerheti azt az érzést, amikor az ellenőr nem kéri a jegyet-bérletet, hanem udvariasan tovább sétál. Természetesen ilyenkor arra gondolok, hogy nem nézi ki belőlem a bliccelőt, szólítson csak Zsinettnak, aranyos.

Fiatal anyukának: – Maga is megtudja majd egyszer, kedveském, hogy milyen erőfeszítésbe kerül a májfoltokat kihalványítani a kézen, hogy mennyibe kerülnek a kenecficék, amíg rá nem jön az ember, hogy a friss citromlé és a hideg víz a leghatásosabb. Jegyezze meg, kedveském, később magának is szüksége lesz efféle kis praktikákra.

Délceg idős úrnak: – Egyszer egy ellenőr nyakába borultam, amikor hitetlenkedve elkérte a személyimet – kuncogott Zsinett néni, és igazított egyet frissen mosott-berakott frizuráján. Fejét átlátszó buraként lengi körül a hajlakk, ezüstös haján megcsillan a jármű ablakán besütő napfény.

Bura nélkül is különleges jelenség volt – most éppen a trolin –, ahogy retiküljéből kihalszta zsebkendőjét, hogy a krémeztől fénylő ráncaiba ragadt, izzadt púderdarabokat felitassa, mert a púderhez a nyári meleg ellenére is rendületlenül ragaszkodik. Néha a könnyeitől ázott arcán vált masszívá a smink, de ezt már csak az otthon biztonságos előszobájában, szeretett Gusztija fényképe előtt engedte meg magának.

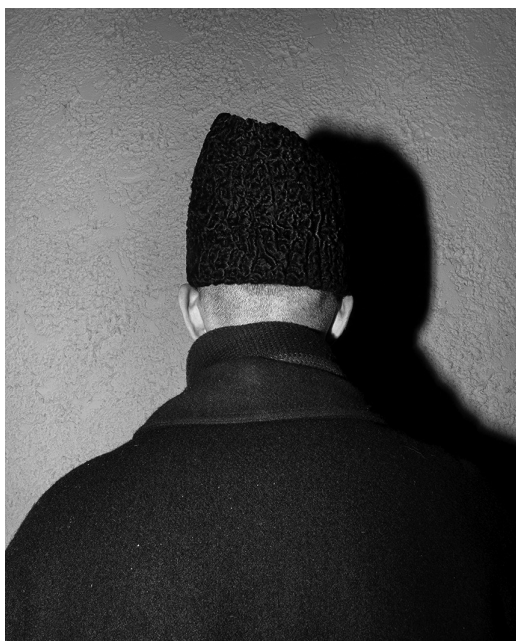
Zsinettnak már nagyon fájt a lába a magas sarkú cipőben és a melegben, várja, hogy az újabb helyátadás jelenetet kihasználva beszélgetést kezdeményezhessen várandós anyukával, gyerekkel, idős úrral, bárkivel, akik aztán a saját jószándékuk csapdájába esve próbálnak menekülni Zsinett néni életmódtanácsai elől.

– Manapság nem szeretnek az emberek ismerkedni, beszélgetni, inkább bedugják a fülüket és pörgetik az ujjukat a telefonon – dohogott magában Zsinett.

A nap végére nagyon elfárad, olyankor csak biccent finoman a fejével és lerogy a felkínált helyre.

Órarendje: hétfőn HÉV-en dőcög, kedden trolin száguld, szerdán szünnap és fodrász, oda gyalog megy, és Évikével, aki szintén özvegy, amúgy is lehet beszélgetni; csütörtökön villamosok (mikor melyikhez van kedve), a pénteki nap a budai buszoké, szombaton Évike, hogy a vasárnapi fogaskerekűzésen ismét friss frizurával tündökölhessen. Évikével barterezni szoktak, Zsinett készíti el Évike adóbevallását, bankügyekben segít, cserébe a mosás-berakásokért.

Eddig senki nem állt szóba vele úgy igazán, tiszta szívből, mindenki csak udvaria-

san és a megállókat lesve bólogatott az időszódó hölgyre, végül monológgá vált Zsinett minden kezdeményezése. Már nem szólt semmit, csak egy halk köszönömöt, ha átadta valaki a helyét. Pedig már néhány járaton felismerték, furcsállották is megváltozott viselkedését, mindenkinek feltűnt öltözködésében a hanyatlás. Már nem húzott magas sarkút, már csak egy héten egyszer járt Évikéhez, a gyíkbőr retikült egy egyszerűbb válltáskára cserélte le, egyáltalán: hanyagabban öltözött és néha egy kis morzsa is fennakadt a blúza fodrán.

Zsinett néni elhatározta, hogy a vasárnapi fogaskerekűzés után felhagy az utazgatással, inkább moziba megy, de most kihasználja a szép időt és még egyszer kiöltözik rendesen.

Vasárnap volt, délelőtt. Zsinett felszállt a fogaskerekűre, korán volt még, így akadt hely bőven. Kinézett a jármű ablakán és éppen azon tűnődött, hogy vajon hol lehet most a fia, aki már húsz éve csak karácsonykor hívja fel őt, milyen lehet az unokája, akit csak fényképen látott, amikor az Adonis utcai megállónál megszólítja valaki:

– Kisztihand, kedves kisasszony, engedje meg, hogy bemutatkozzam, Mártonffy Gusztáv banktisztviselő vagyok, engedelmevel, elkísérném a végállomásig és még feljebb is, ha nem veszi tolazkodásnak.

Ágnes

A nő sietve ugrik fel az ülésről, hogy megnyomja a leszállást jelző gombot és végre megszabaduljon a hajlaktól illatozó idős hölgytől, aki zsebkendőjével legyezgette magát, miközben a májfoltok eltüntetésének technikájáról értekezett a buszon.

A nő – nevezzük Ágnesnek – már késésben van, mert a nagymama is elkésett a délutáni dugó miatt. Ma az anyja vigyáz a gyerekekre és ott is alszik, mert Ágnes éjszakás. Elvált már két éve, a férje lecserélte őt valami fruskára, aki alig múlt 25, persze a tartásdíjjal állandóan késik, a gyerekeket se lehet rábízni, mert az új nő szeret utazgatni és soha nincsenek otthon, amikor szükség lenne rá. Micsoda nyomorúsá-

gosan közhelyes ez az egész történet, még a pletykaújságban se kapna helyet a kereszt-rejtvény utáni oldalon. „Közhely-rangadónk nyertese ezúttal Ágnes, akit orvos férje elhagyott, miután egy konferencián össze-szúrta a levegőt egy fiatalabb nővel, aki recepciós egy szállodában, tehát mutatós és trendi. Gratulálunk Ágnesnek, a kategória győztesének!” – hangzana a *Hogyan váljunk el közhelyesen* verseny eredményhirdetésén, szinte látja magát a dobogón. Ezen kénytelen volt egy kicsit elmosolyodni.

Ágnes váltott műszakban dolgozik a kórházban, néha a főorvos magánrendelőjében segédkezik, de így is nagyon keveset keres, ezért nem bánja, ha időnként a hálás rokonok a zsebébe csúsztatnak egy-egy borítékot vagy ajándékot.

– Kérem, fogadja el, látom, hogy Zsinett néni körül mindig rend van és tisztaság, kedveském, na, csak egy kis kávé...

Zsinett néni a fogaskerekűn lett rosszul, már nem tért magához, de ha közel hajol hozzá, hogy megigazítsa feje alatt a párnát, hallja, hogy a néni sóhajtózva hív valakit: „Guszt, Gusztikám!” Csak egy látogatója van a néninek, Évike, aki gondosan fésülgeti, és aki máris szerzett magának pár klienst a kórházban. Jelenlétének fontosságát rendszeresen szereti hangsúlyozni:

– Nővérke, kérem, értesíteni kellene drága Zsinettem fiát, valahol Ausztráliában lakik, nehogy késő legyen, drágám, szívesen igazítok a frizuráján, látom, hogy egy kicsit lenőtt ott a tövénél, majd holnap is jövök, pá!

Ágnes nagyon siet, de még be kell ugrania a sarkon a kínai boltba, mert otthon felejtette a nagy rohanásban a váltás fehérműt. A kínai boltos – aki valójában vietnámi, de mindenki kínainak hiszi – énekelni szokott pakolás közben, valami elnyújtott fájdalmas orrhangon, az embernek sírnia kell tőle. Biztos, a hazáról, hegyekről, útról, elválásról szól a dal – gondolják a törzsvásárlók.

Ágnes beront a boltba, felkap egy egyszerű fehér darabot, siet a kasszához, de nem látja az árcédulán a termék árát, és akkor kicsúszik a száján a kérdés: – Ötszá?

A kínai vagy vietnámi boltos felnéz rá, elnézően mosolyog, majd tisztán és egy kicsit emelt hangon, tökéletes kiejtéssel válaszol: – Ötszáz, hölgyem!

Ágnes hebeg valamit, hogy elnézést, nem akartam! Megszégyenülve oldalal ki az ajtón, nem, ez nem vele történt, ő nem ilyen, csak nagyon fáradt már, rettenetesen fáradt és éjszakára van beosztva, és bár csak 36 éves, de úgy néz ki, mint egy ötvenes, és igen, lenőtt a haja, és ez az egész történet annyira közhelyes, hogy már ő maga is unja, sírni sincs kedve, mint az elején.

Mire beér a kórházba, elfelejti az egészet, teljesen elmerül az önsajnálat kellemes iszapjába, gyorsan átöltözik, és már megy is bekötni az infúziót Zsinett néninek. Évike még ott lebzsel öreg barátnéja ágyánál, Ágnest várta, hogy átadja neki Zsinett fiának telefonszámát.

– Kérem, Ágika, hívja fel, itt a száma, Gusztinak hívják, azt hiszem! Tudja, nekem nincs pénzem az interurbánra, és nehogy késő legyen! – fogalmaz szemérmesen Évike.

>>>> folytatás a 16. oldalon

Teljesen fölösleges, az ilyen esetekben soha nem érkezik meg, akit várnak – gondolja Ágnes, de azért zsebre dugja a cetlit, hogy persze, persze, mikor elkapja torkát a szorongató felismerés, hogy már késő, nagyon is késő, mindenhez késő.

Putyika

Putyika néni diszkréten megereszkedett, púdertüladagolástól recés tokája, félhosszú, fekete, loknis haja, melyet laza selyemszalaggal kötött át, egy falusi Hófehérkét idézett, aki nem látta a Disney-rajzfilmet, csak hallott róla. Hajában megcsillant néhány engedetlen ezüstsál, amit a rossz minőségű hajfesték nem fogott be, olyan hanyagul lógott bele minden nap az udvar életébe, mint ama magányos tarka pulyka, akit a háta mögött csak putyikáztunk és kavicokkal bosszantottunk, titokban remélve a mágikus áttételt. Az ingerlésre hátha Putyi néni is megrázza egyszer a fejét gluglugolva és akkor lehámlanak róla a lejárt szavatosságú flastromok tapétadarabjai, a valódi pír egyszer csak áttöri a kőpuder rétegeit és feltárul a toka titokzatos palimpszesztje alatt a történet, Putyika néni története, megjelenése és áttünése azokban a vészterhes időkben és az életünkben. Szerettük hergelni a vénlányt, aki olyan régóta volt már özvegy, hogy senki nem emlékezett a boldogult férjre. Olyankor felfúvódott és rikácsolt, hát nincs bennetek irgalom szegényözvegyfejemnek, várjatok csak, majd sütök egy jó almás pitét nektek! Ez aztán bevált egy ideig, amíg újabb nagyszerű ötletünk nem támadt, kilincsmézezés vagy a konyhaablak előtt, létráról öntözés, mire Putyika néni gumicsizmában, talpig esernyőben ki nem jön a verőfényes napsütésben tyúkokat etetni, aztán minket hajkurászni felindultan és böszén, míg nem egy jó, engesztelős túrós buktával lezárhattuk a kergetőzést.

Az igazi nevét senki sem tudta, de ez nem is volt fontos egy olyan közösség életében, ahol Szaporaerzsik, Halálöcsik, Piszkulybandik és a Lord keverték az aktuálpolitikát, a piac vagy az állatvásár volt a legizgalmasabb esemény a kötelező legelőtakarítás után.

Putyika peckesen nyitott be minden nap a jobboldali kapubejárón, mert volt egy baloldali is. A jobboldali kapubejárót Böske néniék használták, a baloldali bejárón mi közlekedtünk, középen az udvar kockaköves színpada, hátul a csűr, állatudvar és utána a kert. Néha átvágtunk a háztól átlósan kifelé, és a jobboldali kapun hagytuk el a teret, a tét nélküli szabályszerűség titkosan édes ízével a szánkban. Akkoriban más szabályt nem is nagyon lehetett áthágni.

Putyika néni nagyanyánkhöz járt „vigyázni”, aki agyverzése után félig bénán, ékesszólásának igen-nem bináris oltárára helyezkedve is olyan tekintetet tudott kilőni nem sokkal fiatalabb gondozója felé, akár egy mesterlövész, aki egy golyóval teríti le három kilométer távolságból a motoros terroristát és a mögötte ülő társát is, így spó-

rolva a lőszerrrel. Ha valami nem tetszett neki. Ilyenkor Putyika néni lazán rúszozott egyet ráncos száján és lepallotta kötétyéről a lőport, Erzsikém, hiszen ennie kell egy kicsinyke lágy puliszkát, hadd örüljenek az unokák! A puliszka és örömről közötte bizonyult matematikai összefüggést azóta is kutatják brit tudósok, valamint odatévedt skót letelepedők.

Putyika néni egy szabad országból és a jóléte csöppent a bivalyszáros faluba, senki nem értette, kiért, miért, ezért kénytelen volt maga köré áporodott púderpajzsot vonni, ez bevált, senki nem kérdezett semmit, Putyika beépült a segítségre szoruló udvarraiba. Mosott, főzött, takarított, hozta-vitte a híreket, néha hátra ment a kertbe egy kis petrezselyem zöldjéért, ilyenkor farkasszem nézett a pulykával, titkon méretet vett, ellesett tőle néhány divatfogást, majd ünnepelesen vonult menyasszonyi zöld csokrával.

Egyszer aztán nem jött többé. A pulyka nyaka levesben végezte a tisztelőre rendezett toron, nagyanyánk jóízűen evett belőle és vígan élt még vagy nyolc évet, de a gyerekkorunk hirtelen véget ért.

Karola

Igen, Karola néni, mindjárt indulunk, közben elrejttem az ajtó mögé a forró edényt. Soha nem engedte, hogy én vásároljak, de elkísérhettem a piacra: miközben ő mesél, én cipelek. Fillérre kiszámolja mindig, mi mennyibe kerül, nem alkuszik, nem ad borralót. Ebéd után aztán egy csésze cikóriakávé, és kezdődhet az éveken átnyúló zongoraóra. Előveszi az utolsó listát, amit reszketeg betűkkel, alig olvashatóan írt, amikor még fogott a toll. Egy héten egyszer rakott krumplicsok, mint annak idején a tanyán a többi osztályidegennel, szegény Matild soha nem pucolt még krumplicsok, neki is megmutatja, hogyan kell összerakni.

Minden héten szerdán, kendőjével a fején vár. Piac csak keddenként van.

Karola néninek már nincs egy története sem, nehezen beszél, de a rakott krumplicsokhoz valami kibogozhatatlan szinapszis kapcsán még mindig ragaszkodik. A nevét már nem, de a rakott krumplicsok tisztán ki tudja mondani, az orvos sem érti a Jóisten eme durva tréfáját, csak nehogy Kopja Tóni is ezt faragja majd a sírkőre, amilyen részeseges.

Fülbevalóját gyerekkorom óta csodálom: arany, pici drágakövek veszik körbe a középen homályosan fénylő követ, erre mondják, hogy opálosan fénylő, talán éppen opál. Reménykedem, hogy rám hagyja egy világos pillanatában, ezért sosem mulasztom el megdicsérni. Ilyenkor mintha fellibbenne a függöny szélütötte fejcskékjében, amely egyre kisebb és kisebb, akár egy báránycsók, gondosan ondolált, kissé elfeküdt rövid, ősz frizurájával mókásan teszi idézőjelbe Isten báránycsók. Indulunk.

Karola néni kitől is kapta a fülbevalót? – Ilyenkor finom mozdulattal odanyúl egyetlen megmaradt becses ékszeréhez, és ifjúkorának dicső pillanatait idézve kacéran félrenéz az elhangolódott zongora tetején

délcegen feszítő alakra, hosszasan. Erőlködik, hogy kimondja a szavakat, de aztán inkább csak mosolyog, mert már el is felejtette, hogy nem tudja kimondani.

Ezt a félrenézést használtam ki mindig, hogy behozzam, mintha abban a pillanatban kaptam volna ki a sütőből, nézze, Karola néni, ez megint milyen jól sikerült, ilyen tényleg csak Karola néni tud! Ilyenkor elégedetten biccent egyet, leveszi a kendőjét és helyetlén kínál az ágya mellett. Mosolygunk, eszik egy-két falatot. Szerencsére soha nem hül ki annyira, hogy gyanússá váljak és majdnem olyan finom, mint az övé.

Mama

Mama, ott a vízforraló, amit névnapjára kaptam, nem kell begyújtani!

Kislányom, hozz már egy kis gyújtó, tudom én azt, jobb lesz a tea íze, ha így forr fel a víz, ha egyáltalán elbírod azzal a sóvány karoddal, oldalast kellene enned, nem azokat a vegetákat. Vegetáriánus étrend, Mama, de miért rakott a mosógépre terítőt meg azt a cserép bűdöskét?

Csak anyád mos néha vele, amikor meglátogat, de annak már egy éve, én a dézsában szapulom azt a kis szennyest, sokkal tisztább lesz a ruha, az ágyneműről nem is beszélve, na és ez a szárítógép, micsoda butaság... Már nem tudjátok, hogy mit csináljatok jódolgatokba, lelkem, ne hozzatok többet ilyen kacatot nekem! Majd eladom Palkó Gazsinak ócskavasba'. Persze már nem megyek ki a patakra, ne aggódj, ha látál volna lánykoromban... nagyapáddal is a pataknál ismerkedtünk meg, az volt ám az igazi tritter meg csettintés – csetelés, mama, na én is ezt mondtam, csak magyarul, édes lelkem... kimelegedtünk, szál pendelyben, térdig felhúzott szoknyában, még az öregasszonyok sem szóltak meg, hisz ők is, annak idején, talán még jobban. Régebben valahogy több gyerek is született, kislányom, mikor vesz már el téged az a Bandi, nekem csak Bandi, ki se lehet mondani, hogy Endrjú, akkor már miért nem Endre, az sokkal szebb, gyereket kellene csinálnod, nem azt a piédzsdi nyavalyát... mindjárt meghalok, dédunokám meg még a Jóisten ablakában, bezzeg Bözsi ágyodéknál már kettő is...

Na, pont a Bözsiékhez fogunk igazodni, Mama, jól néznék ki, azért szült, hogy legyen nekik a mezőn még egy, aki szénát takar, a moslékosvedret is alig bírták el szegények, iszákos lett mindegyik.

Jól van, jól van, én soha nem küldtem ki anyádat a mezőre, inkább meggebedtem, hogy anyád egyetemre mehessen, aztán mi lett belőle az apád mellett... a fene nagy szabadságokban ti is csak összeálltok, mint délben a lovak, aztán ha megunjátok, tovább álltok egy másik zabostarisznyához, nagyapáddal mi jóban-rosszban, nem mondom, hogy a rosszban olyan könnyű volt, tudod, milyen egy mogorva, hirtelen ember volt, hogy nyugodjék a föld mellette.

Mama, ne átkozódjon már, hozza inkább azt a három gyertyát, és induljunk a temetőbe, Bözsiék már régen kint vannak világitani.

Az ártéri mintázatok eredője

Ezüstös fém pénzék a kehelyben –
pikkelycsomó örvénylik, lefolyóban sodródó
szarucsillagok. Szent állat a hal. Tátogó békeének,
veríték csorog, földcsuszamlás a homlokok
agyagosan lucskos ráncain.
Talán csak a folyókat zárta el valaki,
ne görgessék tovább a kavicsokba rakódott csendet,
fűszálak között a hordalékszőnyeg bűzét.
Szűrős emlék már minden reggel –
tüskés gesztenyehéjon fekszik a táj, a sekély víz
könnyen poshad. Ha hajó, megfeneklik –
csak a mélyből, a habokból nem jön változás.
Nyúlik a perc, üt az óra. Süpped az ártéri réteken.
Szilaj folyók erednek zsebemben –
Cseppekben az új kiáradás.

Ősz

Madártetemek a tengeri táblában.
Éles szuronylapokhoz koccanó fények.
A kihűlt mezők szívében háború van,
fegyvert fogva mulatnak a legények.
Elmúlás színeiben pompázik a táj –
véres ruhája hús napfényben hever.
Lassulva kattog egy óra. Avar alatt
az ős gyilkos koktélt kever.

Elfojtás

Vannak titkok, melyeket
csak az 50 pluszos férfiak ismernek.
Például a dülmirigy szorításában hogyan
fut a táj, pulzál a telepített öntözőrendszer.
Ahogy a szembogár egyre inkább forgó
planétákra hasonlít, földrengéskor
a mirigyek partra pumpálják a tengert.
Képzelet mezőin a felejtés szirmai.
Vadvízi ár az ablaküvegen,
mocsárban kapaszkodó házak, süllyedő
kert. A vonatsínek az esőben fel-
szelelik a végtelent.

Gyöngy

A parton ülve apadó szemeim szoktatom
a látványhoz. A víztömeg kékje észrevétlen
tapad a szemgolyóban lerakódott törmelékek,
homokszemcsék, szétszórt ételmaradékok közé.
Hallgatva a sirályokat, foghatnám a jelenlét
impulzusait, mint hullámot az érzékeny antenna –
tapasztalatokat raktározhatnék, akár bibliotéka
könyveket, a kagyló ajkai puha állatot, benne
a gyöngyöt, formás köveit a tengerfenék.
A retinára festett hajnal áterjed a felszín lemezein
és lecsorog az érzékelés legalsó bugyraiba.
Oldódás indul ilyenkor, a kőzetlemezek ropogva
omlanak a vesék szennyvíztelepeire, felszakítva az
emlékekben lerakódott savanyú üledéket.
A felejtés csónakjai küzdenek az áramlatokkal,
szorít a hólyag, benne nyálkás patagóniai tintahal –
apámra emlékeztet, a férfira, aki merüléskor jámbor
tekintettel alvadt meg az egyszerűvé gyűrött
vizek illúziójában. Kagylóhéjban pihen azóta –
fehér gyönggyé változott.

Polifón kábulat

Ott gubbasztanak az elfagyott faágakon.
Egy gyerekkórus oratóriumokat énekel a ködben:
korálbetétek, madrigálok töltik ki a paleocén fugákat,
a rétegződés mint a hullámok rakományai –
halcsont, kagyló, lándzsafű és csillagrajok.
Ha lenne valaki, aki alulról hallgatná a víztömeg
zenéjét. Mederben a hallójárat, talán itt folynak el
a dallamok. Kövek alatt a gyermeknevetés.
Messziről érkezett hordalékra bukkan,
ki kitarotn legeli, szíuja a selyemfüvek illatát –
valahol egy szirti kecske gyűrt sziklák árnyékában
a hegyvidéki üledék narkotikumait.

Sic transit

Hullámot ver, akár a tenger, a képzelet.
Befordul a szem, feszültség a szövetekben.
Egy szakadt csillagban fény törik, háló
nyúlik a hasadt prizma alatt.
Fehér csontok az erezett kőben. Magod
belehull, márvány lesz. Fosztott tollakra
lel az exhumáló, megkövesült csigolyáknak
koccan az ásó. Lehet-e olyan mély egy hasíték,
hogy a születésig be lehessen látni?
A mozdulat kibillent, a hiány a többlet tükre.
Inverz topográfia. Létrejött, hát múlik,
akkor is, ha nincsen vége. Hajnalban fogan
a megértés, a felforgatott földekben új gyökér
kanyarog. Torzók vagyunk törmelék közt.
Házon a túlexponált ablakok.

Tükörkép

Bár született gondolat vagy, gyakran mozogsz
holt terekben, vitrinben, üveg mögött. Porcelánbabák
mosolyával nyugtázod a törekeny viharokat.
Hússá válnod korai még, a vérszagú ébredés várat magára.
Ikertestvérként tükörképet szült neked anyád, kívül
karon fogva járnod lehetetlen, mégis szükségszerű –
mission impossible –
lehetetlen küldetésben a nagyszerűség.

Az vagyok, aminek látni akarsz

Mi a közös a görög mitológia Médeájában, a franciák Jeanne d'Arc-jában és az amerikaiak Hillary Clinton-jában? A maguk idejében mindhárman hatalommal bíró nők voltak és mindnyájukat titulálták boszorkánynak. E két premissza alapján pedig meg is alkothattunk egy szillogizmust, ami a következőképpen hangozhat: minden hatalommal bíró nő boszorkány, avagy minden boszorkány egyben hatalommal bíró nő is. Hibátlan logika, feltéve, ha elfogadjuk, hogy boszorkányok igenis léteznek. Viszont, ha boszorkányok nem léteznek, akkor érezhetően hiányos a képlet, hiszen pofonegyszerű konklúziónk figyelmen kívül hagyja a férfit, a patriarchális társadalom mozgatórugóját. A férfit, aki attól fél, hogy elveszti kontrollját a nő felett. Megelőzve a „veszedelmet”, a férfi így természetfeletti, gonosz hatalmakkal ruházta fel a nőt, ami elégséges indokot teremt a nő meghurcoltatására, kegyetlen máglyahalálára.

KINEMATOGRÁF

Pablo Agüero Goya-díjas alkotása, a *Boszorkánygyülekezet* egy egyszerű, de minden porcikájában játékos történettel mesél a nőkre aggatott boszorkányszepről és arról, hogy a fiktív boszorkányhistóriák miként szólhatnak legalább ugyanannyira a férfiakról, mint a nőkről. A Netflix nemzetközi gyártásában készült spanyol produkció 1609-be repíti vissza nézőjét, Baszkföldre, egy apró halászfaluba. A spanyol inkvizíció által a faluba kinevezett Rostegui bírós (Alex Brendemühl) megszállottan keresi a Sabbath sátáni rítusának nyomait. A falu fiatal szövölányai, akik egy ártatlan, ám éjszakába nyúló erdei kaland-

zásban vesznek részt, egycsapásra gyanússá is válnak az inkvizítor számára. Hamarosan kaffai per veszi kezdetét: a lányokat fogdába hurcolják, kihallgatják és látatlanban el is ítélik őket úgy, hogy eleinte az sem világos számukra, hogy pontosan mit is követtek el. Védekezésük a lánycsapat vezéregyénisége, Ana (Amaia Aberasturi) merész tervvel áll elő, melynek kulcseleme, hogy a lányok belemennek Rostegui játékába és teljes mellbedobással megpróbálják boszorkányoknak kiadni magukat.

A *Boszorkánygyülekezet* lényegében passzentosan illeszkedik az elmúlt évek egyik horrorfilmes trendjébe. Ahogy Ari Aster *Fehér éjszakák* című filmjében vagy a Guadagnino-féle *Sóhajokban*, úgy Agüero rendezésében is misztikus, már-már transzcendentális konnotációkkal töltődik fel a lánycsapat fogalma. Ezekben a történetekben a lánytestvériség különös ereje munkál, a közös ének és tánc mintha a valóság egy másik dimenziójába nyújtana betekintést a fiatal nők számára. Azonban Agüero kilép a horror műfaji keretei közül, az ő lánycsapata pusztán eljátssza ezt a földöntúli való kommunikációt. Ugyanakkor a játékban rejlő erős performativitás megteremti a „nem létezőt”, valóságérzetet kölcsönöz a fikciónak. A rendező pedig mágikus realizmus által fedi fel ezt az érzékeny oda-vissza pulzálást fikció és valóság között.

Ez az irány alkotja meg a tükörszerkezetű, fikció a fikcióban narratívát is. És ahogy az az önreflexivitással bíró művekben előfordulni szokott, úgy Agüero filmje újfent arra emlékezteti nézőjét, hogy a fikciós történeteknek esszenciális, világteremtő és világot alakító erejük van. Az inkvizítor számára egy perverz megváltással ér fel a Sabbath-boszorkányok leleplezése, míg a lány szereplőket folyamatosan megmen-

ti a máglyahaláltól. Ez a kitalált, improvizált boszorkányhistória másrészt egy olyan dramaturgiai elem, amely a legtöbbet árul el a kor – rosszabb esetben napjaink – férfi-nő viszonyáról, viszállyairól.

Rostegui karaktere a mindenkori hataloméhes, nőgyűlölő férfi prototípusát reprezentálja. A nő szereplők egyszerre keltenek benne szexuális vágyat és félelmet, maga sem veszi észre, hogy éppen a félelme biztosít hatalmat a lányoknak, akik túlélési ösztöneiktől hajtva élnek is a nekik tulajdonított hatalommal. Rostegui érzi, ahogy a lányok megigézik, átveszik a hatalmat felette, ezért is próbálja elpusztítani őket. A lányok közül Ana az első, aki megreformálja saját nőszerepét és áldozatból támadóvá lesz. Mégis keserű szájját ad, ahogy a történet kikényszeríti belőle azt, hogy fondorlatos csábítóvá váljék, és alkalmanként a film még eltárgyasított látványelemmé is zsugorítja őt.

A *Boszorkánygyülekezet* operátora, Javier Agirre, leginkább szabados, kézi kamerás beállításokban találja a „pszeudoboszorkányok” térhódításait, mindeközben finom, képen átívelő jelentéseket nyújt az alsó kameraállásból komponált képeknek. Utóbbiakban gyakran az inkvizítor, Rostegui jelenik meg, akinek küldetése (és legbelsőbb félelme) a Sátánnal való szembenézés. Az alsó szögből felvett képek így mintha a pokol axisa felől néznék az inkvizítort, és valójában ő az egyetlen szereplő, aki ténylegesen érzi az ördög megkísértését. Továbbá a film vágása játékos párhuzamot teremt múlt és jelen, valóság és fikció síkjai között, rávezetve a nézőt a narratíva rejtjelezett motívumaira.

Pablo Agüero a pazar történetet egy frappáns, de ritmusában túlságosan hirtelen lezárással kerekíti le, ettől függetlenül a *Boszorkánygyülekezet* megérdemli a nemzetközi figyelmet. A film eleganciájáról árulkodik, hogy nem erőlteti nézőjére a 17. század és napjaink közötti áthallásokat – már ami a nő helyzetét, hatalmának legitimizálását illeti –, hanem megengedi közönségének, hogy önmaga teremtsen lehetséges kapcsolatot a két kor között. Visszatérve a kezdeti következtetésünkhöz, Agüero filmje azt sugallja, hogy a nőt a férfi ruházta fel hatalommal és ekképpen szintén a férfi teheti őt veszélyessé. És bár a boszorkányégetést a hátunk mögött hagytuk, kérdéses marad, hogy napjainkban él-e vagy sem ez az egyenlőtlen-ségen alapuló egyenlet.

Boszorkánygyülekezet (Akelarre / Coven of Sisters), színes spanyol-francia-argentin film, 90 perc, 2020. **Rendező:** Pablo Agüero. **Forgatókönyvíró:** Pablo Agüero, Katell Guillou. **Operatőr:** Javi Agirre. **Vágó:** Teresa Font. **Szereplők:** Amaia Aberasturi Franco, Alex Brendemühl, Daniel Fanego, Garaiz Urkola, Yune Nogueiras.

Korokba ágyazott Színháztörténet

Salamon András könyve, még ha lehetnek is fenntartásaim, nem csak kitűnő színháztörténet, de páratlanul tájékozott szellem- és mentalitástörténet is. A színház- és drámatörténet fejleményeit a legfontosabb esetekben (sajnos van apró kivétel is) nem elméleti prekonceptiókra vagy divatos értelmezésekre alapozza – konkrét korabeli kontextusokból bontja ki.

A bevezetésben azt állítja: könyvében nincs semmi új, amit mások már ne írtak volna le, ne gondoltak volna végig. Ez igaz is lehet, de egy kép mindig „előregyártott elemekből”, a színtubusokból bújik elő. E könyv egy hatalmas, összefüggő freskó, mely az európai színháztörténet leglátványosabb mozzanatait tárja elénk.

THEÁTRUM

Nem véletlen, hogy képzőművészeti hasonlatból indultam ki. Salamon András *Színháztörténete* valóban nem – a szó leszűkített értelmében vett – drámatörténet, de színháztörténet is. Hogy valóban azzá válhasson, Salamonnak folyamatosan képeket kell olvasnia. Mert a drámák életéről viszonylag kevés szóbeli dokumentuma van a kultúrtörténetnek (a szerző természetesen ezeket is módszeresen felvonultatja), de annál több a képi dokumentum, az előadásokról készített vizuális „élménybeszámoló”. Ami egyrészt azt jelzi, hogy a dráma nagy korszakaiban a drámai előadás a társadalom egészének, az alsó néprétegektől a főúri kastélyokig alapvető és a nézők tömegeit lelkük legmélyéig megrázó élménye volt. Még akkor is, ha a színház nem valami mai értelemben vett intellektuális összejövetel volt, melyen az értelmiség krémje ízlelgette a magas kultúra csúcsteljesítményeit. Shakespeare drámái (Salamon Andrástól is megtudhatjuk) az utolsó kézművesinastól a királynőig és a szellemi élet legkifinomultabb ínyenceiig mindenkinek nyújtott valamit. Össztársadalmi (és ráadásul egy kézműves számára meglehetősen drága) esemény volt. És mégis. Nem véletlen, hogy ennek az inkább képekben, mint elvont fogalmakban gondolkodó társadalomnak a szemében (a közember a Bibliát is főként a templomok freskóiról „olvastale”), a színház is inkább volt kép, semmint szöveg. A színházi élmény – még a Shakespeare-hez hasonló nyelvi zseni esetében is – vizuális kompozíciókon alapult, a színház is a korabeli szakrális építészet, a katedrálisok külső és belső képi világából táplálkozott. A korábbi korok emberének képi fantáziája is sokkal kimunkáltabb volt, mint a mai emberé. Erre legbeszédesebb bizonyíték a szókulissza. Shakespeare-nek és kortársainak még nem volt szükségük díszletekre, mert a néző fantáziája megbízhatóbban működött a mai díszletnél, mely ma is gyakorta inkább elszegényíti, semmint gazdagítja az egykori látványt. Jellemző, hogy a mai ember már rászorul arra a szájbarágásra, amit a díszlet kínál. Feltéve persze, ha a díszlet a maga sajátos nyelvén nem

a – shakespeare-i néző képzeletében is jelenlévő – „színpadképet” gazdagítja, hanem magát az előadást.

Salamon esetében, akárcsak a közép- és kora újkori emberében, a kép nem csak megindítja, de meg is ihleti a képzeletet.

Magától értetődő, hogy könyvének szakirodalmi hivatkozásai mindössze négy oldalt töltenek meg, a képjegyzék kerek hat oldalra terjed. Könyve telides-teli van a képnyelv korabeli dokumentumaival. És Salamon András ezeket a képeket nem könyve illusztrációiként vonultatja fel, olvassa is őket. A szó szoros értelmében. Nem csak éles szemmel fedezi fel bennük a legapróbb részleteket: az egyes tárgyi képelemektől az emberi gesztusokig és onnan a kompozíció egészéig értelmez is.

Az így kialakuló látomás már megbízható alapot teremt a drámatörténet metamorfózisainak adekvát feltáráshoz és a szemléltetésként választott művek és színpadi hasonmásuk ihletett értelmezéséhez.

Talán ennyi is elég annak sejtetésére (egy alaposabb elemzés hosszú-hosszú oldalakat igényelne), hogy Salamon András *Színháztörténete* eredeti és magával ragadó szellemi-vizuális építmény. Egyszerre dráma- és színháztörténet, kultúrtörténeti breviárium, izgalmas mentalitástörténeti összefoglalás.

Ami a drámatörténetet illeti, nagyvonalakban tartja magát az elfogadott kánonhoz. De nem jelentéktelen kivételek is akadnak. A görög tragédiát elsősorban Szophoklész *Antigonéja* és *Oidipusz királya* képviseli. Aiszkhüloszról nem sok szó esik, Euripidész pedig csupán a tragikus hagyomány szétesésének példaként szerepel. A vígjátékot Arisztophanész *Madarak* című drámája révén ismerhetjük meg. De az elemzett drámák sem az adott szerző életművének kontextusában értelmeződnek. Ami a görögöknél még érthető is, hiszen az életmű egésze egyetlen esetben sem maradt ránk. De sem a görögöknél, sem később nem támad hiányérzetünk. A szerző a műveket elsősorban az adott kor kontextusában helyezi el. A folyamatos történelmi és jól áttekinthetőnek tűnik. Az is pozitívum, hogy a római dráma is bekerül az elemzésbe, s Seneca – a francia klasszicizmus és a későbbi korok által is gyakran lebecsült – tragédiái is méltó szerephez jutnak.

A kötet a színház (implicite a dráma) történetét öt nagy fejezetben tárgyalja: ókor, középkor, reneszánsz, barokk és rokokó. Mind az öt korszakot két-három, jó érzékel kiválasztott reprezentatív alkotás elemzésével szemlélteti. Vannak köztük kevésbé ismertek is, sőt Balassi Bálint pásztorjátékát, a magyar drámatörténet egy fontos mozzanatát is szerencsésen iktatja a nagy egészbe.

Az első három korszak történettudományi kategória, az utolsó kettő esztétikai. Sőt a korszakolás dráma- és színháztörténetileg sem teljesen fedi a valóságot. A reneszánsz főként Itáliára jellemző. Legtermekényebb periódusa a 15. és 16. századra esik. Lorenzo de Medici 1449 és 1519 között élt. Leonardo 1519-ben hal meg. A reneszánsznak ebben az esztétikailag legtermé-

SALAMON ANDRÁS

SZÍNHÁZTÖRTÉNET

KEZDŐKNEK ÉS HALADÓKNAK

koinónia

kenyebb időszakában azonban nem születik Leonardo vagy Michelangelo műveihez mérhető olasz dráma. A reneszánsz olasz drámája még a középkori műfajokhoz, az allegóriák és misztériumok, az intermezzók változataihoz, valamint Plautus, Terentius- és Seneca-utánpótlásokhoz, az ókori pásztorjátékok felújításához, illetve a commedia dell'arte felvirágzásához kötődik. Még legjelentősebb művei (G. Trissino, Machiavelli, P. Aretino drámái) sem tartoznak a drámatörténet kimagasló teljesítményei közé. Salamon szemében is főként a commedia dell'arte számít a valóban jelentős, az angol, illetve a spanyol drámát és kisebb részben a francia klasszicista drámát is megtermékenyítő olasz teljesítménynek. Az újkor nagy európai drámája ugyanis Angliában, Spanyolországban és Franciaországban születik meg. Ami nem jelenti, hogy később ne születnének jelentős olasz drámák is. Goldoninak az olasz rokokó tárgyalásakor valóban fontos szerep jut.

A nagy reneszánsz drámát Salamon is Angliához köti. Nem véletlenül választja a reneszánsz és részben már a barokk dráma fő reprezentánsának éppen az angol Shakespeare-t.

A nagy európai dráma virágkora voltaképpen alig százötven esztendőre nyúlik vissza, függetlenül attól, hogy a drámákra a reneszánsz, a klasszicista vagy a barokk-rokokó világlátás nyomja rá a bélyegét. Az olasz dráma első – klasszikus minták szerint készült – alkotása, Gian Giorgio Trissino *Sophonisba* című tragédiája 1515-ben íródik, de feldolgozásai később is jelentős drámai művekhez szolgáltatnak nyersanyagot. A barokk utolsó nagy alkotása Molière *Képzelt betegje* 1673-ban. A kettő közt ugyanúgy kb. százötven esztendő telik el, mint Aiszkhülosz első színpadi fellépése (Kr.e. 499) és Arisztophanész halála (Kr.e. 385) között. Ha a római vígjáték klasszikusait és Seneca tragédiáit is számítjuk, s a történelmi idő ókori és reneszánsz tempója közti különbséget is figyelembe vesszük, a két időtartam nagyvonalakban egyenlőnek tekinthető.

Mindkét esetben két alapvetően eltérő erkölcsi-politikai-társadalmi értékrendszer

>>>>> folytatás a 20. oldalon

és a rájuk alapozott világkép egyidejű érvényessége teremti meg a nagy dráma politikai-esztétikai alapjait. Az *értékrendeknek ez a szimultán érvényessége* Szophoklész *Antigonéjában* figyelhető meg a legmarkánsabban. Antigoné a törzsi társadalom mélyen istenhívó világképéhez ragaszkodik, Kreón már az állampolgári közösség, az állam nevében lép fel. Polüneikésznek azért kell temetetlenül maradnia, mert önnön városa ellen támadt. Antigonénak azért kell pusztulnia, mert ragaszkodik a testvért megillető szakrális végtisztességhez. Egyik esetben tehát az állampolgári összetartozás a meghatározó, melynek nevében Kreón elrendeli a várost védő Eteoklész eltemetését és Polüneikész eltemetésének tilalmát. A másikban a vérségi kötelék és a vele kapcsolatos isteni parancs, mely Antigoné számára kötelezővé teszi a végtisztességgel járó rituális cselekmény végrehajtását. Mely korábbi tetteitől függetlenül – legalábbis a család részéről – minden halottnak megkérdőjelezhetetlenül kijár. Az adott helyzetben, melyet Kreón hagyománysértő, s ekként „meggondolatlan” parancsa hoz létre, a két értékrend egyértelműen kizárja egymást. (A „meggondolatlan” a kórus számára csak a végkifejletben bizonyul egyértelműen vétségnek.) A néző is már csak a tragédiát követő katarziszban ébredhet rá, hogy a szóban forgó ellentétek komplementerek: család nélkül nincs állam, állam nélkül nincs család. A dráma így módon a demokrácia iskolája is, hiszen a néző a nézőtőren sajátítja el az eltérő értékrendek komplementer jellegére alapozott látásmódot.

Átmenetileg. Hiszen az értékválságot éppen az váltja ki, hogy a történeti idő sajátos dinamikájának következtében az egyik értékrend érvénye csökken, a másiké erősödik. A nagy drámai korszakokban egy történelmi pillanatra az egymást kizáró értékrendek nem csak egyidejűekké, de tökéletesen egyenértékűvé is válnak. E korok emberének tudata bizonyos értelemben „meghasad”. A nézőnek a szembenálló hősök mindegyikének igazságát el kell fogadnia, de a drámai konfliktus konkrét körülményei közt ez csak – a kétségtelen igazságokkal maradéktalanul azonosuló – hősök pusztulása árán lehetséges.

A reneszánsz kor drámái is kivétel nélkül a reneszánsz által elindított, a felvilágosodással kiteljesített világképbéli változások, az európai középkort az újkortól elválasztó szellemi-politikai-erkölcsi-esztétikai világválság feszültségeiből merítik erejüket. Ez az erő a „süllyedő” középkori hagyomány és az „emelkedő” újkori világlátás éles szembenállásából, a – *még és már* – teljes érvényű világképek kérészetű egyenértékűségéből fakad. Ez az egyenértékűség kölcsönöz a drámáknak a mai nézőt is mélyen megrázó feszültséget. Az egymásnak ellentmondó igazságok egyenértékűségének jelenségét Salamon a reneszánsz és a barokk-rokókó drámára vonatkozóan az erendően teológiai duplex veritas filozófiai vá mélyített fogalmában ragadja meg. Ez a kettős igazság lényegi vonatkozásában a történelmi dinamika ugyanolyan rövid időtartamú mozzanata, mint az ókorban volt. Még Shakespeare életművén belül is kimutatható a drámai feszültség fokozódásának és tompulásának dinamikája. A csúcst itt is tragédiák képviselik. Európai vonatko-

zásban a történelmi skizofréniának a reneszánszból kiáradó élménye szinte áradásszerűen söpör végig Európán. Angliában indul, Spanyolországban folytatódik, majd a történelmi idő redőzete Franciaországban kezd ismét kisimulni. Immár az új szép világ túlzásainak ellenében is (lásd ellenreformáció!). Sem korábban, sem később nem születhetnek nagyformátumú drámák, ami nem jelenti azt, hogy nem születhet magasrendű színházi kultúra. Ezért is helyénvaló Salamon András címválasztása.

A két nagy – az európai civilizációt alapjaiban átalakító – történelmi világválság közti évszázadokban a közvetlen konfliktus többé nem lehetséges, a drámák csupán közvetett, azaz belső konfliktusokra (ezeket nevezi a szerző – Bécsy Tamás nyomán – középpontos drámáknak), illetve eltérő világszintek közti, végső fokon szintén a hősök, illetve a nézők lelkében zajló összeütközésekre, azaz a belső konfliktus jellegzetesen parabolisztikus változatára alapozódnak. (Ez utóbbi drámákat nevezi Bécsi – ezúttal valóban találóan – kétszinteseknek.) A barokkban már inkább a látszat és a valóság görögöknél sem ismeretlen, csupán a játéktér és a közönség viszonyában kibontakozó kontrasztja révén teremthet drámai feszültséget. Lényegét tekintve ez is belső konfliktus, mert a játéktéren közvetlenül nem jelenik meg, csak a néző tudatában manifesztálódhat.

Salamon András nem a magyar szakirodalomban is elterjedtebb – az akkor még inkább hegelianus, semmint marxista Lukács György *A modern dráma fejlődésének története* című nagyszabású művére alapozott – terminológiát használja, de minden fontos vonatkozásban azonos következtetésekre jut. A duplex veritas jelentőségének felismerése egyértelműen erre vall.

A Bécsy Tamás terminológiájához való ragaszkodás csupán a középpontos dráma vonatkozásában bosszulja meg magát. Az *Oidipuszt királyt* ugyanis semmi körülmények között nem lehet középpontos drámának tekinteni. A középpontot ugyanis Bécsi passzívnak tekinti. Már pedig a passzivitás még Csehov drámáiban sem alapvető jelentőségű, ott is a cselekvésképtelenségre kárhóztató – legtisztább formájában Shakespeare *Hamletjének* „lenni vagy nem lenni”-jében tetten érhető – dilemma a konfliktusszerkezet meghatározó eleme.

Oidipusz éppoly aktív hős, mint Kreón és Antigoné. Csakhogy nem egy vele ellentétes értékrendet képviselő másik emberrel (apját már a dráma kezdete előtt mint ismeretlent gyilkolja meg), hanem önnön másik – számára is ismeretlen – énjével kerül összeütközésbe. Mikor a bűnöst keresi, fogalma sincs róla, hogy voltaképpen önmagát fogja „fölhajtani”. S az igazság felderítésétől akkor sem riad vissza, amikor az már számára is mind nyilvánvalóbb. S mikor végső bizonyossággá válik, önként méri ki magára a büntetést is. Az a tény, hogy a drámában nincs közvetlen „ellenfele” (az igazságot már ismerő Iokaszté és Teiresziász, a jó is makacsul megpróbálják visszatartani), korántsem a konfliktus hiányára utal. A konfliktus (a néző ezt minvégig gyanítja) mindképp az ő lelkében fog kibontakozni. S mivel csak a végső fölismerés pillanatában aktivizálódik, fokozhatatlanul intenzív. Robbanásszerű.

A retrospektív mozzanat a konfliktusos drámának tekintett *Antigonében* is tetten

érhető. A végső pillanatban – a halálos ítéletet jelentő barlangba zárás előtt – még Antigoné is meginog egy pillanatra: „Az istenek melyik törvényét hágtam át?/ Hogy nézzek már az istenekre én, szegény?/ Szövetséget ugyan kibem remélhetek,/ Ha így jutalmazák meg jámborságomat...” Kreón pedig a befejezésben teljesen megsemmisül. Mindent elveszít, ami a továbbiakban életének értelmet adhatna. Nem kevésbé szerencsétlen, mint Oidipusz.

Bécsynek az a tétele, hogy a középpont passzív, Oidipuszra vonatkoztatva tehát végképp nem igaz. Nem igaz más középpontosnak vélt drámákra sem. A passzivitás és a dráma kizárják egymást. Ismétlem: Oidipusz ugyanolyan következetesen és engesztelhetetlenül küzd az isteni áldozatnak is tekinthető „bűnös” megbüntetéséért, mint maga Kreón. S ugyanúgy kell bűnhődnie is.

Salamon András – a szerencsétlen megnevezés dacára – a középkori, majd a barokk és rokokó dráma esetében is éles szemmel, kitűnő dramaturgiai érzékkel fedezi fel és bontja ki a drámák és az előadások lényegét jelentő konfliktusokat.

A siker magyarázata, hogy minden fontos esetben a kor lényegét megjelenítő történelmi és esztétikai konkrétumokra alapoz. Lenyűgöző mennyiségű és minőségű ismereteit és nem az adott helyzetek elemzésébe szervesen illeszkedő elméleti dogmát érvényesíti.

De ha valami mégis valóban nyugtalanító számomra, az a mű két zárómondata. „Az általunk boldognak nevezett idő lejárt. Közeledik az írástudók árulása.” Merthogy mennyire és kinek a számára voltak boldogok azok a „boldognak nevezett idők”? (Lásd Vörösmarty keserű kérdését: „... ment-e a világ elébb?”) És kikre is vonatkozhat az árulás vádja? Goethére, Schillerre, Ibsenre, Tolsztojra, Csehovra, Gorkijra, Beckett-re, Ionescóra, Madáchra? „Apokaliptikus korok talajából természetszerűleg fakadnak fel a történetfilozófiai spekulációk” – írja Babits Mihály éppen Julien Benda említett könyvének (*Az írástudók árulásának*) előszavában. Amíg még vannak Salamon Andrások, talán túl korai az értelmiség árulásának apokaliptikus vizionálni. Mindig voltak értelmiségi árulók, akik hajlandók voltak kockáztatni is. Hogy mást ne említssek, Galilei vagy Giordano Bruno. És még ők, a kereszténységet bomlasztó „rosszak” is jobbá tették a világot. És voltak vitathatatlanul jószándékú „világmegváltók”, akik a legszörnyűsebb gonoszságokat zúdították az emberiségre. (Lásd Robespierre vagy Marx Károlyt!)

Voltak és vannak, akik ragaszkodnak az „egyetlen” – a jó és a rossz abszolút létvalósággá merevítését elutasító – igazsághoz. Sajnos mind kevesebben. A haldokló kultúrák önmagukat verik szét. A mienk is. Szemünk láttára! És jönnek az új „barbárok”, akik miután befejezték a pusztítás posztmodern örületét, a romokon talán létrehozzák az újabb, ismét magasabb rendűnek hirdetett civilizációt. Ha lesz még rá idejük...

Hogy megérdemeljük-e?

Salamon András könyve is egy a bizonyosságok közül: talán mégsem...!

Salamon András: Színháztörténet kezdőknek és haladóknak. Az ókori görög színházról a rokokó koráig. Koinónia, Kolozsvár, 2019.

Indulatok a könyvtárban

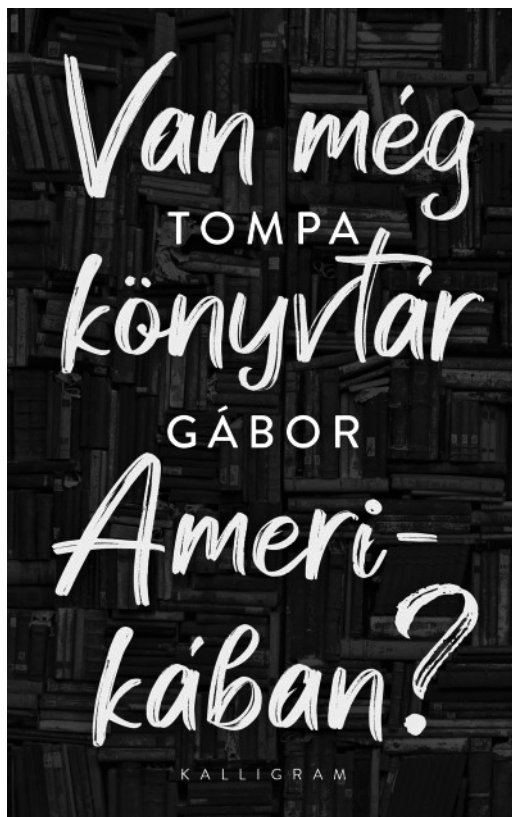
„Te barom, ez nem *Gondolatok a könyvtárban*, ez *Indulatok a könyvtárban*” – teremtette le Reinitz Béla a pályája elején járó Major Tamást egy egész vendéglőnyi, vacsorájára készülő közönség előtt, miután a fiatal színészt arra kényszerítette, hogy előtűnik mondja el a verset. Kocsis L. Mihály *Van itt valaki* című riportkönyvében Major úgy idézi fel az epizódot, hogy a kritikával valamelyest még vitatkozni próbált: „Béla bácsi, Vörösmarty a szívével gondolkodik.”

Tompa Gábor *Van még könyvtár Amerikában?* című verseskötete „a szívével gondolkodik”, már csak az ismert magyar közmondás szintjén is, amennyiben kertelés nélkül beszél jelenkori, többnyire megosztó társadalmi és politikai kérdésekről. A szível való gondolkodásnak mindemellett a transzcendentális vetülete is érvényesül, elég csak a kötet záróversének a hátsó borítóra másolt négysorosára utalnunk: „Feltétlenül és feltételeesen./Előbb fölkelek, aztán elesem./Fölemel Isten, feltéve, ha van./Feltétel nélkül megadom magam” (*Békeszerződés*).

A Vörösmarty-féle könyvtár mint az emberi civilizáció szimbóluma nem új jelenség Tompa Gábor költészetében. Az 1989-es debütálójában, az *Óra, árnyékok* címűben található *Fin du siècle* szerint „[k]önyvtárnyi semmi a világ”, az *Egyszer még úgyis fölépíthető* című szonettben „a könyvtárak már kráterekben égnek”, noha „még fölépíthető/a képzelet lebonthatatlan háza”. A szintén itt olvasható *Felhívás a műsákhöz* aztán ekképp szabadkozik a döntően privát ügyeket tárgyaló első kötet miatt: „Imádtott Múzsáim! Könyvtár helyett/csak néhány firkát alkottam tinéktek”. A *Van még könyvtár Amerikában?* kötetindító, *Provokáció a Múzsához* című verse ehhez képest jelentős elmozdulást mutat, illetve a felindulást is érzékelteti: „Pofozzál meg, ha szép verset írok!/Vagy ha törekszem az »esztétikumra«.../Legyen a témám lelkünk rusnya bugyra,/botrány, amiről szólni sem bírok!” Már a többes szám első személy („lelkünk”) is jelzi, hogy a magánszféra privilegiált helyzetét a közösségi veszi át, a „botrány” említése pedig az átrendeződés gyújtópontját is megadja. A versek közel sem egyetlen mozzanatában ragadják meg ezt a botrányt, nézzük először a legégetőbbet.

kritika

A kötetcímadó kérdést a *Polcleválás* teszi fel. Nem kis tétje van a felvetésnek: a *Gondolatok a könyvtárban* egy pontján még a felvirágzó, a *Polcleválásban* viszont már az elvirágzó Egyesült Államok képe jelenik meg. Ami tehát Vörösmartynál az emberi civilizáció felemelkedésének reménye, az Tompánál az elbukás veszélye. Illetve mégsem ugyanaz: nem az emberi és szabadságjogok, hanem az azok égisze alatt

elburjánzó vadhajítások jelentik a fenyegetést. S mindenekelőtt a kultúra iránti igény megszűnésének képzete. A „polcok ledőlése” világirodalmi jelentőségű írók és költők három versszakon át tartó haláltáncát vizionálja, majd felmerül a szándékos eltörlés, a cancel culture jelensége is: „ősi vágy támadt a népben/lerántani a szobrokat”. A Vörösmartyénál kevésbé derűlátó, apokaliptikus verszárlat rokon a *Visszapillantó tükör* Petőfit parafrázáló végével: „Könyvek hullnak sötét kukákba,/s velük írók, bár öröklétük lesték.../Mentsék nevük világoportáira,/kik érted haltak, Szent Sze mélytelenség!” A „Ment-e a könyvek által a világ elébb?” kérdését megfordítva ezek a versek a világ könyvek nélküli hanyatlásáról tudósítanak.

A hazai cancel culture egy nemrég felbukkanó jelenség, amely a két Ady-kollázs (*A száznegyvenkét éves Ady szonettje; Adyról Adyra*), s a következő vers, a József Attila-sorral induló *Huszonegyedik század* már a szabadság veszélyes illúziójára hívja fel a figyelmet. Az eddigiekből is kitűnik, mennyire gazdag a kötet utalásrendszere. Mintha a fentebb tárgyalt világvége-hangulatból fakadna mindez, mintha kétségbeesett próbálkozás volna az értékmentésre.

A versek egymásutánisága révén a kötet Trianon súlyára emeli 2004. december 5-ét, melynek a (Ferenczes István ugyanakkor ez alkalomra született versével azonos című) *Banyaország* állít emléket. 1989 decemberének pedig a *Stációk* és a *Jozefa szomorú szentkép*. Migrációs témában fejt ki véleményt a cikluscímadó *Bevándorlás*, illetve már a ciklus mottója is; a gender studiesből fakadó kortüneteket érinti az *Emberi nyelvtan* és a *Fuck the pronouns!*: „Ha már a nőnemért is összeszidnak,/bejegyzí magát ő-s-neutroidnak,/talált fiút binárisan nevel”.

A metoo-kampányra reagál a *Tengerihántásra* írt, annak áldozathibáztató mondatát („ti leányok, ne tegyétek”) átemelő *Juhtyúb rátalál Mityúkra*. Kérdéses, hogy a szarkazmus révén nem történik-e meg az áldozatszerep relativizálása – még ha a kö-

tet iróniája és indulata mögött egy végtelenig aggódó szerző alakja húzódik is meg. Ez utóbbit rögzíti a *Lábjegyzet egy versciklushoz* is: „Nem gyűlölet, csak kétségbeesés/íratja velem verseim manapság”.

A költészet Tompánál tehát nem pusztán cél, hanem eszköz. Ennek csak látszólag mond ellent, hogy sokszor a rím- és formakényszer írja a verset, mindez ugyanis a játék része, és a játék itt a költészettel egyenlő, vagyis komoly. A legüdvözítőbb, persze, mikor a versek lubickolnak a rendelkezésükre álló keretben, ami például ilyen rímeléssel eredményez: „nem olvassák sem sekszpiért, se kenézferit,/talpuk alatt deszka rohad, penészedik” (*A bikali boszorkányok*). Vagy ilyet: „Esténként, amikor berúg,/megpihen vállán egy kerub” (*Jozefa szomorú szentkép*). És még ilyen nyelvi humort: „Nem számít nála már se bőr-, se bélszín,/ha nem fehér, pályázhat rá a mainstream” (*Fuck the pronouns!*). Vagy ilyen sorrimet: „Beléd teszem kis kezem ma,/enyém lesz Lisztes Emma” (*Juhtyúb rátalál Mityúkra*).

A *Van még könyvtár Amerikában?* versei közt, akárcsak Tompa eddigi életművében, felülreprezentált a szonettforma, amely következképp komfortzónát is jelent a megszólaló számára, ahová visszavonulhat a külvilág elől. Mindez nem tűnne se „küzdésnek”, se „férfimunkának”, ha a versgyűjteményt nem éppen a kimondás erkölce szervezné egészzé. Szerencsére a költemények elrendezése minden lehetőséget kihasznál, hogy kerülje a formai egyhangúságot.

A kötet felépítése is meglehetősen szabályos: három, egyenként tizenhét verset tartalmazó ciklusból áll. A tizenhetes szám kitüntetett szerepe viszont nem a szerzőre, hanem a *Van még könyvtár Amerikában?* szerkesztőjére utalna inkább, születésének napját ő több helyen is szerkezetformáló tényezővé teszi (most csak a három, egyenként tizenhét soros versből álló, *Ötvenből ötvenegybe* című költeményére utalnánk). Mivel azonban Tompa Gábort legjobb tudomásunk szerint nem Kovács András Ferenc találta ki, továbbá ezúttal a matematikai és számelméleti találgatásoktól is megkíméljük magunkat, egyelőre az olvasóra marad a döntés, hogy szeretné-e feloldani ezt a rejtélyt. Hogy nem véletlen a tizenhetes szám szerepeltetése, azt a Tompa Gábor eddigi kötetait ismertető, a borító hátsó fülén található felsorolás is erősítheti, pontosabban az az egy kötet, amelyet a könyvtárakban hiába keresnénk: *Tükör által* (tizenhét vers, Bookart, 2017).

Legyen szó akár egy irodalomtörténeti blöffről, akár egy kis példányszámú, alkalmi kiadványról, már csak ez a titok is párbeszédre készíti az olvasót a kötetrel – és a *Van még könyvtár Amerikában?* alapcélja épp ezzel a párbeszéddel egyenlő. Nem követel egyetértést, de elvárja a megértést. Főként pedig azt, hogy azokról a kérdésekről, melyeket témáivá emel, ne csak dogmatikusan szerveződő, személytelen szekértáborok fedezékéből, ne csak politikai szereplők által sulykolt frázisok mentén nyilatkozunk meg, hanem a szellem szabadságának öröme újra felfedezve, empatikus és vitakész, vagyis: civilizált emberként.

Tompa Gábor: *Van még könyvtár Amerikában?* Kalligram, Budapest, 2020.

Király Béla szellemi portréjához

Király Béla: *Harangzúgás vagy laikus humanizmus. Esszék, publicisztikák.* Budapest, Magyar Szemle Könyvek, 2019.

Mondhatnám, beszélő borítója van Király Béla új kötetének. Első borítóján egy madártávlatból fotózott dombvidéki, kis völgyben elterülő falu képe látható. Előtérben egy templom magasba emelkedő, karcsú tornya fehérlik, körülötte piros tetős épületek szögletes alakzatai tűnnek ki a méretes zöldellő fák, no meg a kertek és rétek közül. Amikor a kép háttére felé halad a tekintet, dombokat látni, valamint egy erdő borított hegyvonulatot. Nem más ez, mint egy Sóváradról készült látkép. Az első borító „fülén” aztán a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium városi parkra néző szárnya, a hátsó borító ugyan ezen részén meg a nagy múltú párizsi világkép, a *Le Figaro* szerkesztőségének székhelye mutatja magát. A hátsó borítón olvasható szerzői gondolatok közül, tehát egy szöveges részből ezt emelném ki: „Nyugati egyetemek és médiák tápszerén felnőtt okoskodókkal és miliárdos támogatóikkal szemben nehéz lesz megmaradni olyanoknak, amilyenek az Isten megteremtett.”

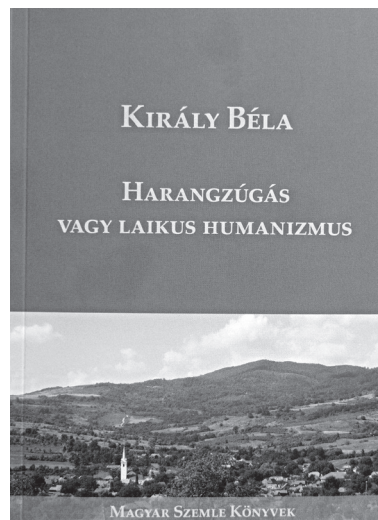
Gülszöveg

Király Béla 1957-ben született Sóváradon – innen a nevében használt S. betű –, ezért került tehát szülőfaluja képe

a borítóra, aztán tanári pályájának első, egy évtizedet meghaladó szakasza Sepsiszentgyörgyhez kötődik, ahol jó nevű mesterei – többek között Veress Dániel – éltek, s végül tudnunk kell, hogy szerzőnk a politikatudomány művelőjeként, valamint közíróként nagy hangsúlyt fektet a francia történelem és közélet rendszeres elemzésére, amelynek során a tekintélyes *Le Figaro* által képviselt értékekhez igazodik a szerző. Mondhatnám, szemét Párizsra veti – a felvilágosodás kori Batsányival szólva –, a franciaországi változásokra, azok megértésére és megértetésére törekszik, amire alapos felkészültsége és tájékozottsága alkalmassá is teszi.

Külsőségek szemrevételezéséből indultam ki ezúttal, abban bízva, hogy azért a bemutatandó „tárgy” belső értékeire is sikerül valamelyest rávilágítanom.

Szerzőnk kijelenti, hogy ha szemünket ma Párizsra vetjük, akkor beláthatjuk, hogy a franciákra váró jövő az erdélyi magyarok jelenére hasonlít, vagyis a franciák „kisebbségbe kerülnek saját hazájukban, annak minden következményével.” (170.) Véleményem szerint a szerző meglátása helytálló, minthogy a 20. századról, valamint napjaink franciaországi valóságáról készült elemzésekben nyugszik. Mintegy összegezőként idézzük tehát az alábbiakat: „Franciaország történelmi múltja, civilizációs vívmányai, művészi, irodalmi értékei ma alig számítanak. Az iskolákban is apró lángon pislákolnak az erről szóló tanítások. Franciaország civilizációs örökségét, mint érték nélküli, fölösleges relik-

viát a bevándorlók többsége, de újabban a helyi fiatalok múlttól elszakított, és a jelenbe dermedt tömege is megveti. Az emberi jogi aktivisták azért küzdenek, hogy a többség igazodjon a még kisebbségben levő bevándorlók szokásaihoz. Ismerd meg, és tiszteld a másságot, egészen addig, míg te is más nem leszel!” (170–171.)

Király Béla Európa, illetve a zsidó–keresztény hagyomány értékeit tartja szem előtt esszéíróként, politikai elemzőként és közíróként, aki így mint elkötelezett szemlélő tisztánlátáshoz segíti hozzá olvasóit egy, a tökély által diktált s az egyént totális ellenőrzés alatt tartó, illetve egy véget nem érő, lelketlen versenyre kárhoztató világban. (Vö. 38.) Ilyen meghatározottságok között pedig a hűség, a becsület, továbbá a hazafias érzés fel sem merülhet, de nem bír fontossággal a hagyományos család és gyermekvállalás, a nemzeti identitás megőrzése sem. A nemzeti identitás jegyében élni – egy jövendőbeli szint fölött – veszélyes üzemmód a Szajna partján is –

hivatkozik egyik párizsi „forrására”, Alain de Benoist-ra a szerző. (Vö. 324.)

Egyre inkább oda jutunk, hogy még a nemi különbség tételezése is emberi jogokat fog sérteni. A nemzedékek között egykor működő tapasztalatátadás és a hagyományra alapozó építkezés megszűnik, a társadalom többnyire a szerves közösségek kötelékét feladó, a jövő iránt valóban felelősséget nem vállaló magánzó egyének, illetve a gyökerüket veszített fogyasztó lények – ahogy mondják –, a konzumidioták gyülekezete lesz. Szóval tényleg nehéz lesz megmaradni olyannak, amilyennek az Isten megteremtett: embernek és egy szerves közösség tagjának...

Végezetül emlékeztetnék, hogy Király Béla 1982-ben szerzett oklevelet a Babeş-Bolyai Tudományegyetem filozófia–történelem szakán, kritikát, esszét, de szépirodalmat is közölt a kor romániai magyar lapjaiban és folyóirataiban (*Utunk, Korunk, Igaz Szó, A Hét*), tanulmányai szerepeltek a tudományelméleti írásokat tartalmazó *Tény és való* című kötetben (Kriterion, Könyvkiadó, 1989), valamint az ő gondozásában és előszavával jelent meg egy Giordano Bruno-kötet a Téka sorozatban, ugyancsak a Kriterion Könyvkiadónál (1990).

A jelenleg Budapesten élő tanár és szerkesztő *Harangzúgás vagy laikus humanizmus* című kötete az utóbbi, közel tíz évben közölt tanulmányaiból, esszéiből és publicisztikai írásaiból nyújt válogatást – egy-egy esszével válogatást indítva, illetve zárva a könyvet –, és igen alkalmas Király Béla szellemi portréjának megrajzolására.

BORCSA JÁNOS

Állásinterjú Kelet-Európában

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Dupré

Az ifjú Rózsa Miklós a harmincas évek első felében Lipcséből vegyész-mérnöki és zeneakadémiai diplomával érkezett a francia fővárosba. Zeneszerzőként Párizsban találta meg a hangját, de csak néhány év múltán Hollywoodban volt képes igazán sikerrel hallatni. Ő lett minden idők legtöbb babért learatott magyar filmzeneszerzője. És arra, hogy Párizsban „szerencsét próbáljon”, Marcel Dupré vette rá.

Más történet: a magyar-cigány Cziffra György 1956 decemberében már első párizsi hangversenyével szinte üstökösként robbant be a város zenei életébe. A Théâtre du Châtelet-ben tartott koncert után öltözőjében világhírű művészek tették tiszteletüket lelkendezve: Marguerite Long zongoraművész és a zeneszerző Arthur Honegger mellett a már említett Dupré is.

Százharmincöt éve májusban született és ötven esztendeje, hogy május 30-án meghalt. Dupré nyolcvanöt életéve szigorú és következetes munkával telt. Meg tudta becsülni Isten adta tehetségét, kamatoztatta és mások javára fordította interpretátori és pedagógiai képességeit. Nem túl gyakran halljuk a nevét. Ennek viszonylag egyszerű a magyarázata: korális és kamarazene-kari (szórványosan szimfonikus zenekari) művei mellett Dupré kompozícióinak zöme vagy orgonadarab, vagy orgonára is írt kamaramű. Márpedig Franciaországban igazán jelentős orgonák Dupré „fénykorában” csak templomokban voltak.

Igen, életnyi ténykedése gyakorlatilag elképzelhetetlen a monumentális, teljes zenekari színpompával idézni tudó, francia-romantikus hangképű aerofonok nélkül.

Roueni otthonukban, ahol egyébként mindenki zenész volt (az apa karnagy, orgonista és zenepedagógus, az anya zongorista, a nagybácsik-nagynénik szintén muzsikusok) a zeneszoba – s ezzel az egész épület – már Marcel 14. évében egy igazi, persze nem túl nagy orgonával bővült, amelyet ráadásul a legendás orgonaépítő mester, Aristide Cavaillé-Coll, a családi barát adományozott. Marcel tizenéves korára minden vitán felül állt, hogy a fiatalúr megveszekedett orgonista-zseni. Nemcsak hogy könnyen tanult és alapos technikára tett szert, de kifejezetten tehetséges improvizátor is volt. 1904-től a párizsi konzervatóriumban orgonára Louis Vierne tanította, a fúga és kompozíció tantárgy előadója pedig éppenséggel Charles-Marie Widor volt.

Amplitúdó

Zeneszerzők hosszú listáját lehetne összeállítani olyanokból, akik korukban épp úgy ismertek voltak előadói tehetségükről. Hirtelenjében: J. S. Bach, Dietrich Buxtehude, Felix Mendelssohn vagy Liszt Ferenc. A 19. század derekától Franciaországban valósággal *felhabzott* ez a kategória: César Franc, Camille Saint-Saëns, Widor, Vierne, Maurice Duruflé. Ez utóbbiak pályájának közös jellemzője, hogy a viszonylag pátosz-talan, „epikátnak”, inkább dallamközpontú francia romantika kifejező eszközeinek és az orgonaépítés terén leglátványosabb hangszínről, illetve effektusburjánzásának metszéspontjában a rögzített, leírt kompozíciók minduntalan improvizációra csábítottak. Márpedig a fentebb mondott francia

komponista-előadók – és közöttük természetesen Dupré is – ország- vagy kontinensjáró koncertturnéikon nemigen tartóztatták meg magukat, különösen ha saját szerzeményeikre improvizálhattak rá. És arra szintén emlékeztetnünk kell, hogy a 20. század első felében működött franciaországi orgonisták kvalifikációja nem utolsósorban a *liturgikus improvizáció* alapján termelte ki a maga kánonjait.

Dupré persze zeneszerzőként is hamar elnyerte az országos és nemzetközi elismerést. *Psziché* című kantatáját már 1914-ben a Római Nagydíjjal ismerték el. 1934 után pedig – már címzetes orgonaművészként a párizsi Saint Sulpice-ben – csak úgy ontotta az orgonás kamaraműveket.

Zeneszerzőként széles, mintegy 65 opusz-számú életmű fűződik a nevéhez. Különös módon legjátszottabb, hangfelvételeken gyakrabban rögzített szerzeményei általában pályája korábbi szakaszaiból származnak. Ekkortájt írta a *Három prelúdium és fúgát* (1914), az első és a harmadik prelúdiumot (különösen a g-moll emelkedik ki közülük fenomenálisan gyors tempójával és pedálakkordjaival; nem egy orgonista volt, aki játszhatatlannak is mondta).

Emlékezetesek ugyanakkor – és sajnos ritkán hallhatók – kórusművei, illetve koralszimfonikus kompozíciói: a *Les Normands* op. 1. (vegyeskarra és zenekarra, 1911), a *Négy motetta* op. 9. (két szólóhangra és két orgonára, 1916), a monumentális, 1917-ben írt *De profundis* op. 17. (szóló-énekesek, kórus, orgona és zenekar), a *La France au Calvaire* op. 49. (1953) vagy a *Két motetta* op. 53. (szopránra és énekkarra, 1958).

JAKABFFY TAMÁS

Előre emlékezni

Hat óra körül lehet, a Bródy Sándor utca közepén fojtogató a csend, innen érkezem a TOBE galériához. Néhány lépés válszt el Bede Kincső *Három színt ismerek a világon* címen futó kiállításától, izgatott vagyok, elszoktam az efféle eseményektől. Vajon sok ember lesz, néhányunknak ez az év első szociális eseménye? A képtár bejáratánál sok erdélyi ismerőst látok. Nekünk a himnuszt duplán mérték, „*Trei culori cunosc pe lume*”... a sorok nincsenek meg pontosan, pedig valamikor ezt „mindenkinek” tudni kellett. Az iskolában egyszer-kétszer elszavaltam, emlékeim alig vannak róla. Gyakran inkább elképzelem, hogyan is lehetett *akkor*.

A *Három színt ismerek a világon* kiállítás fényképei egy fiktív emléktár panoptikumaként sorakoznak a TOBE falaira. Hideg jelenlét és bizarr pillanatok sorozata, tekintetem egyik képről a másikra ugrál, a bennük rejlő idők ütköztetése zavarba ejt. Felismerni is szinte kényelmetlen, a fotóegyüttesben keveredő idők mindig valami rendetlen körülményt szerveznek aranymetszésbe. Bede Kincső javarészt történetek és talált tárgyak révén kutat a romániai szocreál múltjában. Fényképezőgéppel egyszerre örökíti és álmodja meg a saját emlékeit. Abból a jövőből fogalmaz, amely számára a kommunizmus vadászemlékei összeroncsolódtak. Elműlő kegytárgyak, Ceaușescu-portrék, az egyforma bádogszekrények, a bürokráciát szentesítő irodaasztalok elfáradt póttesteket kapnak, felülírva a kommunizmus szimbólumait. A kollektív emlékezet provokációja ez, amely akkor is hinni tud a propagandában, amikor arra már külön-külön egyetlen individuum sem képes. Ezek a tárgyak, alanyok és terek Kincső munkájában kifordulnak önmagukból. Képeiben felismerem a pillanatot, amely titokként sétál be az idő csapdájába. Irány-

pontos perspektívák, zavaros metszéspontok az időben, melyek a fotók mögötti rejtély és megfeythetlenség szolgálatába állnak.

Kincső vakufénye kiüti az árnyékot, emiatt a fotón rögzített jelenlét megfeszül. A képekből szivárgó naplószerűség (*magamról*) és Instagram-tudat (*neked*) kiszakad a cím által jelzett politikai szövegből, sajátos látásmódjával bizarr feszültségeket, szorongást sejtet. Művészi állítások helyett a megidézés rítusával szembesít, bátran kitágítja a személy és kép között keletkező „rést”. Ha bele-nézek, megérzem a képekben vibráló titkot. Tomas Opitz és Pus-kás Bea, a TOBE galéria kurátorai, kiváló ízléssel fokozzák az összhathatást. Játékos magabiztossággal gondolták tovább a fényképek érzelmi töltöttségét, térhez való viszonyulását. A bezártság fotói a fal sarkának feszülnek, egy Dacia a galéria szegletébe üt-közik, néhány keret egymásba szorul. Mindez nyersen és címek nélkül, a kiállítás hálózata egy valóságos energiamező.

Antefaktum

Eleinte nem mertem közel lépni. Bede Kincső közelebb tessékelt a képekhez. Szürreális pillanatok tornyosultak körém, kicsit ingerültté váltam. Elsétáltam a falon csüngő laudáció mellett, egy üres irodahelyiség kopott bútorai háttal vártak. Valaki az asztalon hagyta az írószereit. Tőlem balra, egy kopott nap-tár akadt meg az időben, jobb oldalamon valaki kucsmában távozni készült. Párnafejú nő ejti el a poharát, a nézőtér üresen áll. Május tizenötödikéig ez örökké így marad. A kint cseveré-sző baráti társaság tompán visszhangzik a fotók üres tereiben, bent idegennek hat a valóság. Kilépek én is, néhányan a bezártságról beszélgetünk.

ISZLAI JÓZSEF

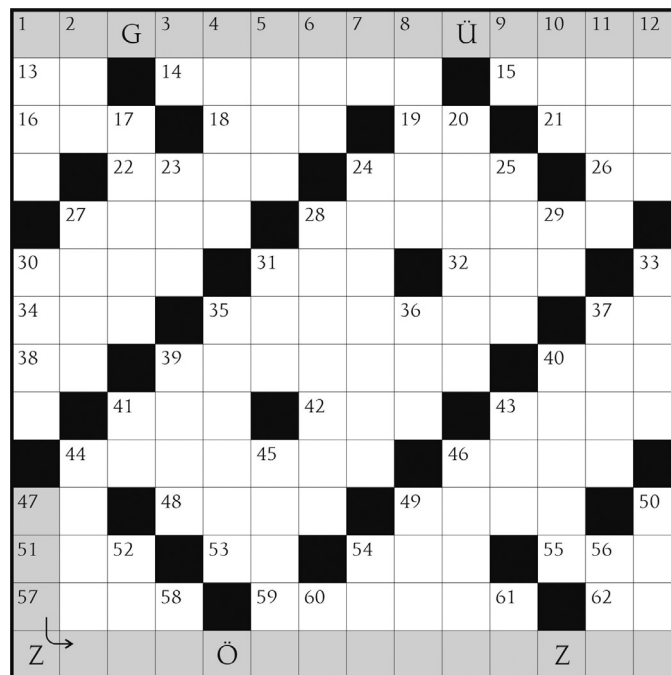
Júniusi évfordulók

<p>1 – 110 éve született Gojko Banović szerb író
80 éve halt meg Hugh Walpole angol író
490 éve született Zsámboki János humanista</p> <p>2 – 145 éve halt meg Hriszto Botev bolgár költő
100 éve született Karinthy Ferenc
320 éve halt meg Madeleine de Scudéry francia író</p> <p>3 – 345 éve született Apór Péter
95 éve született Allen Ginsberg amerikai költő
195 éve született Viliam Pauliny-Tóth szlovák író</p> <p>4 – 50 éve halt meg Lukács György filozófus
270 éve született Rájni József költő</p> <p>5 – 220 éve született Karl Egon Ebert osztrák költő
150 éve született Nicolae Iorga román történész</p> <p>6 – 100 éve halt meg Georges Feydeau francia drámaíró
60 éve halt meg Karl Gustav Jung svájci pszichológus
130 éve született Lányi Sarolta műfordító</p> <p>7 – 170 éve született Jessie Fothergill angol író</p> <p>8 – 160 éve született Rjúró Hirocu japán író
145 éve halt meg George Sand francia író
5 éve hunyt el Keszthelyi Rezső író, költő, szerkesztő</p> <p>10 – 80 éve született Bágyoni Szabó István
30 éve halt meg Vercors francia író</p> <p>11 – 210 éve született Visszarion Grigorjevics Belinszkij orosz kritikus</p> | <p>460 éve született Luis de Góngora y Agote spanyol költő
20 éve hunyt el Fekete Sándor író</p> <p>12 – 85 éve született Láng Gusztáv irodalomtörténész</p> <p>13 – 120 éve halt meg Leopoldo Alas spanyol író</p> <p>14 – 90 éve született Abody Béla kritikus</p> <p>15 – 95 éve halt meg Francis Joseph Shermand kanadai költő</p> <p>16 – 90 éve született Eörsi István író
15 éve hunyt el Domokos Mátyás irodalomtörténész</p> <p>17 – 40 éve halt meg Parujr Szevak örmény költő</p> <p>18 – 110 éve született Gréda József erdélyi költő</p> <p>19 – 100 éve született Szeberényi Lehel író</p> <p>20 – 145 éve született Henri Bernstein francia író
100 éve született Fáy Ferenc kanadai magyar költő
490 éve született Cesare Caporali olasz költő</p> <p>21 – 580 éve született Matteo Boiardo olasz költő</p> <p>22 – 50 éve halt meg Maksay Albert erdélyi író</p> <p>23 – 130 éve született Vladislav Vancura cseh író</p> <p>24 – 90 éve halt meg Kuncz Aladár erdélyi író</p> <p>25 – 95 éve született Ingeborg Bachmann osztrák költő
110 éve halt meg Janis Poruks lett író</p> <p>27 – 150 éve halt meg Pauló Eiró brazil költő</p> <p>28 – 120 éve született Domokos Pál Péter tudós
50 éve halt meg Antunas Venclova litván író</p> <p>29 – 280 éve született Batthiány Ignác magyar tudós
50 éve halt meg Darázs Endre költő</p> <p>30 – 160 éve halt meg Elizabeth Barrett Browning angol költő
100 éve született Gunvor Hofmo norvég költő</p> |
|--|--|

Angol közmondás

VÍZSZINTES: 1. Angol közmondás első része. 13. Az ezüst vegyjele. 14. Érett gabona betakarítása. 15. Elemi szilícium. 16. Nem használ fésűt. 18. ...-de-France; francia tájegység. 19. Emelet, röviden. 21. New York-i operaház népszerű neve. 22. Tévémarika. 24. Izraeli légitámaszpont. 26. A fordítottja is igaz. 27. Maróan gúnyos. 28. A lángok közé vető. 30. Amely dolgok. 31. Szólam a női kórusban. 32. Hibázik, ront. 34. Világító dióda. 35. Műszálféleség. 37. Dario ...; olasz író. 38. Az alumínium vegyjele. 39. Ilyen király volt II. József. 40. Rétegeként borít. 41. A magasba. 42. Vándor ruháját lepi be. 43. Színültig, csordultig. 44. Szlovén nagyváros. 46. Kapcsolóelem. 47. Feltéve, amennyiben. 48. Fatuskót széthasít. 49. Rovartojás. 51. ... right; Minden rendben! (angol). 53. Az argon vegyjele. 54. Tagadószó. 55. Növényi forrázat. 57. Az a még távolabbi. 59. Esni kezd az eső. 62. Társaságunk.

FÜGGŐLEGES: 1. Észak-atlanti katonai tömb. 2. Oszmán-török tiszt. 3. Madridi napilap. 4. Előkelőkre jellemző. 5. Terepautózás. 6. Atomi tömegszám, röviden. 7. Sápadni kezd! 8. Gél. 9. Azonos betűk. 10. Fanyar erdei gyümölcs. 11. Nem egynyári (növény). 12. Golden ...; San Francisco híres hídja. 17. Bécsi sportklub. 20. Velős, tartalmas (mondás). 23. Felhőtlen ég színe. 24. Megalázva legyőz. 25. Életet valahol eltölt. 27. A magasba tart. 28. Későbbre halaszt. 29. A múlt idő egyik jele. 30. Épület alsó, stabil része. 31. Angolna, németül. 33. Sós rudacska. 35. Lajos az oviban. 36. Rovarok testrésze. 37. Irányában. 39. Azt övezve. 40. Ásatás-kerül elő. 41. Bútoripari alapanyag. 43. A -tat képzőpárja. 44. Város Svédországban. 45. Szabolcs-Szatmár-...; magyar megye. 46. Rezonál. 47. Angol közmondás második, befejező része. 49. Nyomdai betűnagyság; gyöngy. 50. Evezős török csónak. 52. Földrengés sújtotta iráni város. 54. Új jelentésű idegen előtag. 56. Becézett Emerencia. 58. Zöldhatár! 60. Némán áldó! 61. Dobolni kezd!

A *Helikon* 2021/9-es lapszámában közölt *Török közmondás* című rejtvény megfejtése: *Bármint dörgölöd a rezet, arannyá nem válik.*

R. T.

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő: KARÁCSONYI ZSOLT
vers, műfordítás
Főszerkesztő-helyettes: DEMETER ZSUZSA
kritika, tanulmány

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ

Lapterv: ÁRKOSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND;
nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség:
HORVÁTH BENJI: Pávilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú
MÁRTON EVELIN: próza

MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár